

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Philippinæ Insvlæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69709](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69709)

Marix illi nomine imposito (quoniam sic Inde placuit) quarto ipsam die , cælestis lauacri aqua consperferim, præmissa tamen prius maxima quadam præteritorum scelerum detestatione, doloreque incredibili ; nec non dulcissimo quodam, suauissimoque colloquio, quo Deo Opt. & Max. pro tanto , ac tam singulari beneficio gratissimi cuiusdam animi signa præbuit.

P H I L I P P I N Æ
I N S V L Æ.

IN hæc Vice-prouincia numerantur è Societate octoginta sex, triginta sex Sacerdotes; Scholastici septemdecim; Coadiutores viginti tres; No-uitij decé. Hi omnes habitant in duobus collegijs, & sex Residentijs, Manilæ in Collegio quinquaginta. In Residentia Antipolana quinque. In Silana duo; In Collegio Zebuano sex. In Residentia Dulachiana totidem. In Carigarana idem numerus. In Tinagoniana totidem. In Boholana par numerus. Admissi in Societatem Scholastici duo, Coadiutores quattuor. Mortuus est frater vnus.

C O L L E G I V M
M A N I L E N S E.

CO L L E G I V M hoc omnium officiorum Societatis in his Insulis officina quædam est, quia reuera studijs. Collegium; ministerijs erga Hal-

Hilpanos & Indos, Domus Professa: Nouitiatu, Domus probationis est. Huc primum confluunt omnes ex Hispania venientes: hinc exeunt omnes ad Residentias destinati; hic omnes instituti nostri partes, domi forisque exercentur, & vt magna & varia est operandi materia, ita etiam magna & varia est fructificandi in Christo lætitia: mirificum enim in omni genere officij, plantantibus & rigantibus seruis Dominus incrementum dedit. Nā vt iam inde à venientibus ab Hispania initium summam; dignatus est Dominus ostendere illis viscera misericordiæ & suauitatis suæ, vt qui pro Christo omnia in Hispania reliquissent, in Christo omnia plenius inuenirent; & qui vitæ duces in quasuis mundi plagas, sequebantur suum B. P. Ignatium, in tota illa ac longa nauigatione sentirent etiam illum duces & antesignanum: videtur enim B. P. nunquam à filiorum nauis (quæ vulgo vocabatur Nostra Senora del Pilar) ne latum quidē vnguem discessisse, cum illis docere, cum illis concionari, cum illius ministeria nostra exercere videbatur. Itaque mirificè tali socio ac Duce, eorum in componendis rebus elucebat industria, & nauis ipsa, tali Nauclero ac Gubernatore felicissimè procedebat, atque omnia ventorum & maris pericula vitabat, sed duobus maxime locis hæc B. Patris præsentia perspecta est. Nam cum ventum esset ad insulam Dominicam, hanc nauim periclitantem, liberauit, ipsomet die, quo idem B. P. Ignatius diem suum obiit, & diem aternitatis ingressus est.

IT A Q V E opera Domini Ioannis Cortes Clarissimi Marchionis del Vale sobrini, proxima nox multiplici apparatu, iaculis igneis, & varijs sulphurei

phurei pulueris artificijs, communi omnium acclamatione atque lætitia peracta est. Postero die nostrorum Superior, de Virtutibus B. P. Ignatij grauē orationē habuit, & vt ad studium tanti viri vehementius accenderet, vtque in angustiis ac desperatis rebus illius auxiliū implorare discerent, nauigantibus hominibus, nauigantium etiam exempla proponenda existimauit. Quare tum alia, tum ea pericula, quibus & in hoc mari P. Gregorium Lopez, eiusque socios, & in mari Peruano P. Alfonso de Medrano, & P. Franciscum de Figueroa liberauerat, narrauit. Itaque dies ille honeste pariter & iocunde sine opera, quasi dies festus agebatur. Magna pietas, magnum gaudium, magna lætitia. Erat quidam è nostris eo tempore, in communi ac propria lætitia subtristis, ac toto illo die cogitationem auertere non poterat à pio quodam, & intimo desiderio; itaque secum cum Deo loquebatur; Sicine Domine diē hunc transire? dies serui tui Ignatij est, & nullum dabis testimonium? proprium tempus hoc est, vt lauderis in Sanctis tuis. Nescio equidem Domine an desipiam, scis quid facere velis, desipere autem mihi videor, ac desiderare vt tempestas aliqua conciteretur, vt seruo tuo Ignatio authore sederetur, atque ab omnibus præsens eius agnoscatur auxilium.

Hæc ille apud se, sed quid Dominus fecit? Ioanni Gutierrio Garibay Duci generali totius classis, (erant autem naues triginta tres) statim mentem iniecit, vt ex petitis locorum hominibus, qui in nauibus erant, quæreret, quantum distaret à terra. Iubet igitur alias naues ad prætoriam appropinquare; accedit etiam nostra; nec longe iam

iam aberat, cum ex altera parte sequitur altera, quæ dum conatur ex aduerso latere applicare se prætoria, propter imperitiam gubernatoris in nostrorum nauim toto impetu delata est. Erat illa duplo maior quam nostra: sexcentarû quippe, vt aiunt, tonelatarum, nostra autem non amplius trecentis: ventus non exiguus, vela pæne omnia explicata; vident omnes eam accedentem, pallescunt, horrent, contremiscunt, & Beatum virum, cuius festum celebrabant, inuocant. Tunc Pater Ioannes Ferrus, impingenti iam naui, & nostræ nauis antennam, quæ tunc temporis recta à puppi versus proram collocata erat, sua arbore quam vaupres vocant, inter nauticos rudentes confringenti, clara & confidenti voce dixit, in nomine sanctissimæ Trinitatis, & Nostri Beati Patris Ignatij impero tibi, vt recedas à nobis.

Hæc cum dixisset, altera ab altera nauis separauit sese, antenna nostra aliquantulum læsa, rudentibus tamen omnibus (per quos arbor alterius nauis ingrediens adeo ad nostram appropinquauerat, vt vno tantum, duobusue cubitis distare existimaretur ab ea) prorsus manentibus illæsis. Gratias deinceps agunt B. Patri qui eos è graui periculo liberauit, & ad altare, in quo tum aliorum sanctorum, tum Beati Patris imago fuerat collocata, tantus concursus & frequentia fuit, vt vix vnquam ab hominibus ibi preces fundentibus, & in genua procumbentibus, locus repertus sit vacuus. Nec solum in medio itinere, sed in ipso etiam portus ingressu, sui parentis patrocinium nostri experti sunt.

Res est notissima portum hunc sancti Ioannis, omnium in ingressu esse difficillimum & periculosissi-

lofissimum, in quo ingentes sæpe classes integra perierint; cuius rei causa est tum furens Aquilo, qui maxime dominatur, tum etiam angustia viarum, quibus naues eo ingrediuntur, à quibus si tantulum deflectas, vel ad dexteram vel ad sinistram, aut in occulta, aut in aperta saxa impingas necesse est. Huc igitur ventum est ad Nonas Septembris, & Aquilone vehementius flante ceptum est intrari, præit quædam ingens naus, nec rectâ cursum tenens, illidit (vt solet) & fracto temone ex transuerso adhærescit; sequitur altera, atque ite altera, & impedita via paulo amplius morantur. Subsequitur quarta, quæ erat naus nostrorum, & propter obiecta obstacula, neque procedere potest, neque recedere. Et iam ventus insurgebat acrior, propeque aderat periculum, nisi B. Ignatius, vectorum quorundam votis inuocatus, propior adfuisset.

Hæc B. P. per se ipse fecit in naui, nunc videamus quid idem per filios suos in ea, & in alijs nauibus effecerit. Tamen in mari Hispanico nostras nauis vna complexa est vniuersos, in mari tamen meridiano non item: sed facta est nostrorum tribus nauibus ex Acapuleo soluentibus tripartita diuisio: nempe in prima duo: in altera quatuor, in tertia duodecim Patres, fratresque promiscue. Horum omnium vna cura fuit, vt exemplo B. P. Francisci Xauerij, spiritualem operam suæ quisque parti diligentissime nauarent, & vt non minus animi in via cæli, quam naues in via maris procederent. Itaque omnino confessiones omnium in prima exceptæ sunt; in altera non plusquam quatuor, quinqueue sine confessione prætermitti; in tertia ite quingenti in ipsa naui, in portu autem reliqui

liqui omnes confessi sunt. Confitendi vero tantus erat ardor, & audiendi tanta constantia, vt totam noctem confessarij aliquando infomnes traduxerint; Iurandi vitiosa consuetudo vsque adeo sublata, vt tam rarum esset vel vnum iuramentum in omnibus militibus & nautis, quàm soleret antea esse frequens in vno. Vis intelligere quantum in hac parte diligentia perfecerit: nemini parcebatur peccanti; delinquentibus, alijs vinculum pedibus, alijs vinculum linguæ iniectum est. Et quia vnus ex primarijs, quippe militum centurio, minus linguæ licentiam correxerat, parum abfuit, quin sublime suspensus teneretur militari ritu, nisi nostrorum rogatu, tam acris pœna remissa fuisset. Iam vero doctrina Christiana, conciones, litaniæ, exempla antiqua, & quod maius est exempla præsentia, & ante oculos posita, sic animos permouerunt; vt singulæ naues singula monasteria esse viderentur, ita vt ex sola vna naui quinque, vbi portum tetigerunt, ad portum securiorem & tutiorem religionis euolarint.

IN portu etiam antequam solueretur, interea dum alij alia, nos nostra spiritualia officia procuramus, ad præparandos animos conciones sunt habitæ. Sed muliercula quædam non pluris faciebat conciones, quam animam suam, quam in sordidissimas carnis libidines profus immerserat. Cognoscit quidam è nostris miserum huius statum, dolet, ingemiscit, precaturque Deum animam illam perire ne permittat, quærit consilium, ad templum adducendam curat, concionatur, tela omnia ad profligatum eius animum dirigit; exemplum denique ad rem accommodatum infert. Iaculum concionator emisit, Deus autem infixit

fixit

fixit in corde, vt quasi canis sagitta percussus nõ vltimam
quam quieuerit, quoad tertio post die, meridie
ipso (neque enim verus dolor tempus spectat, ce-
leriter ad templum cucurrit, cum fletu, planctu,
gemitibus medicum quærit, medicamenta petit,
& tam auide accipit, ac vitam moresque mutat,
vt plus profuerit nunc exemplo pænitentia, quã
nocuerit antea exemplo turpitudinis.

V E R B A fecerat quidam de Deo in nauì. Venit
postero die quidam ex amicis ad nos; O Pater
inquit, quantus est fructus consequutus ex he-
sterna concione? erat enim non nemo sic odij sa-
cibus inflammatus in alium, ob iniuriam quam li-
bi suspicabatur illatam, vt obstinatè decreuisset
hominem occidere, & amissum vel læsum hono-
rè, vt ille dicebat, vindicare: nunc autem ita ver-
bum Dei tanquam sagitta adhæsit cordi, vt & in-
iuriam condonandam inimico, & amorem Dei o-
dio hominis anteponendum putet. Duo in eadem
nauì duces, cum suis militibus ita inter se exarfe-
runt, vt parum abfuerit, quin hostili more sese
mutuò adorirentur; sed factum est misericordia
Dei, vt, nostrorum opera sedaretur ira, & ad pacẽ
amicitiamque pristinam redirent.

Q V I D A M timore dei confixus ex viso nocturno,
hæc nobis adhuc tremens narrauit. Placide inquit
cubabam in lecto meo, lucerna nondum extincta,
cum intempesta nocte venit ad me canis ingenti
magnitudine, figura horribili, micantibus oculis,
terribili oris hiatu. Circumcursat aliquoties lectu-
lum: quid facerem miser, qui & me peccatorem,
& illum dæmonem agnoscebam? obuoluo sindo-
ne caput, tanquam si satis linum me subtile defen-
deret aduersus eum, qui reputat ferrum quasi pa-
leas,

leas, & quasi lignum putridum es. Timentem me & horrescentem ferus canis adoritur; insilit in pectus (vt verū dicam) omni bono vacuum, & omnibus peccatis refertum: arctissime comprimit vsque adeo vt respirare non possem, dentibus atque unguibus in collum iniectis pene suffocat. Heu me inquam, heu me, heu me, Virgo M A R I A. Virgo M A R I A pænitentiam, pænitentiam, signauique me vt potui signo Crucis, promittens ex intimo corde quam petebam pænitentiam; quid plura? Vix dixi Peccaui, cum visus est mihi Dominus dicere, Peperci. Canis euauit, & ego confirmatus & paratus sum, vt immania mea crimina perpetuo desleam, & reliquum vitæ tempus in pænitendo, & recte viuendo omnino conteram. Nouem ipsos annos Deo suauiter vocanti vsque restiti, nunc autem certum est mihi malle mori, quam latum quidem unguem à Deo discedere. Quidnam hic miseris magis, contumuciam ne resistentis, an constantiam vocantis? propositum pænitentis, an celeritatem ignoscentis? Magnus est Dominus: sed miserationes eius super omnia opera eius.

A L I V S etiam perpetuis conscientia stimulis agitabatur, die ac nocte inquietus, sed non emendabatur, bis in quiete proprio nomine vocatur, excitatur, vocem audit, sed vocantem non videt: vocatur tertio, sed & in lecto videt quasi spectrum quod ipsum ita plane alloquebatur. Sacrificia pro me offerre iube: vehementer enim indigeo. De cetero amice te moneo, dole ne doleas, tolle culpam, & tolle pænam, depone peccatum, & habebis pacem. Accepit ille amicum & salutare consilium, & insculpsit in animo suo, vt eius visi ac dicti commemoratione ad vitandum omne peccatum

F f

tum

tum exciteretur. Pergit semper & consilium illud nouis sæpe consilijs adiuuari flagitat, ne deficiat in via. Hunc retraxisse videtur anima aliqua Purgatorij, alium autem Beata Virgo Maria retraxit ab extremo malo, & cuidam ex nostris curandum, & confirmandum tradidit: cum enim arummarum, & miseriarum dolore tabescens, & vita fastidio affectus, tristes semper in animo cogitationes versaret; occasionem nactus Dæmō obijcit illi semel atque iterum causas desperandi certissimas. Ecquid tibi, inquit, causæ est vt viuas? ecquid non miserabile; melius tibi est vt mala tua morte finias quā vt viuas moriens, moriaris viuens; en laqueus, insere collum, & morere, Hæsit homo, simul dæmonem, & laqueum, & mortem oculis cernens, & inter tenebras obscurissimas quas diabolus ofundebat, illuxit radius diuinæ lucis, & ad B. Virginem, cui certas quasdam preces solebat offerre, confugit: fauit illa continuo, & accedente eius luce dissipata est caligo aduersarij, & quem è laqueo pæne eripuit, ad nostros vt iret, & consilium peteret, dedit consilium.

MISSIO AD MIN- DANAVM.

PA T E R Melchior Hurtado, qui fuerat in Mindanao captiuus, vt anno proximo superiori scriptum est, publica authoritate à Domino Gubernatore D. Petro de Acuña missus est ad eodem Mindanaenses, pacis componendæ ac retinendæ gratia, & ad redimendos captiuos.

SE D quoniam ea quæ gessit, licet magni ceperint

rint æstimari à tota republica (quia cum suo magno periculo simul cum fratre nostro Didaco Rodrigues in fidem infidelium hominum se tradidit; vnde solebat dicere crebro Gubernator, Maioris momenti est Pater Hurtado in Mindanao, quam sexcentorum hominum grande præsidium) tamen quia nondum omnia vel explorata, vel perfecta sunt, in proximum sequentem annum vt rejiciantur, satius est.

RESIDENTIA ANTIPOLANA.

PHILIPPINARVM incolæ, antequam fide & moribus Christianis excolantur, rudes prorsus habetesque sunt, sicuti etiam priscis temporibus Hispani: at vero exculti atque expoliti, valde habiles & apti ad accipiendam omnem doctrinam atque institutionem. Hoc perspicui potest in Residentia Antipolana, (quæ subiecta est Collegio Manilensi) cuius pars hominum, in montibus more bestiarum dispersi, palantesque errant, eisdem bestijs similes: pars autem diuturna nostrorum institutione eruditi, Europeis hominibus Christiana pietate videntur pares, solum vitijs dispares. Est enim hæc gens natura parcior, & à cupiditate remotior. Idololatriæ & superstitionis antiquæ, ne memoria quidem relicta est, vsque adeo vt de ea interrogatus aliquis, cum ingenti admiratione responderit. *I E S V*, Pater, Christianus Antipolanus Patrum Societatis alumnus idololatriam? Itaque viget Religio, frequentantur sacramenta, crescit charitas in Deum, & in Proxi-

num floret castitas, pietas, pœnitentia, aliaque præclara instituta. Eadem Doctrinæ Christianæ publicæ celebratio, præsentē absentēque Patre, idem cantus vocum, tibiæ, fistulæ, testudinis; eadem studia, vesperæ, litanæ, preces: tum quia præficiuntur qui locum Patris, quoad eius fieri potest, teneant; tum vel maxime quia hæc animis potius, quam extrinsecus auribus, accipiuntur, & custodiuntur.

In his excellit mirifice quidam eorum, qui præficiuntur doctrinæ, minister (fiscalium vulgo vocamus) qui sic Patrum vicem gerit, & partes agit, ut ex ijs vnus esse videatur; ignaros docet, languelcentes excitat, ægrotantes visitat, si periculo se laborant, Patrem absentem vocat, ad confessionem pœnitentiæ stimulis præparat, ad contritionem mouet, morientes adiuuat, sepulturæ denique mandat: vitia populi hortatu, consilio, pœna submouet, ter quaterque in nocte oppidum circumit, & si quid deprehendit ad Patrem defert, quod potest corrigit, quod non potest gemit & plorat. Virtute Europæum, eumque perfectum dicas, non Indicum. Contigit aliquando ut simul cum Oppidanis conuiuium ageretur, & de more patriæ cum immodice bibentibus compotaret, & licet potandi modum forte non præterierit, tamen quia vidit se alijs exemplo nocuisse, cum alij dicerent, Dominus Matthæus potat, quidni potemus nos? damnum istud resarcire instituit, venit ad Patrem, pœnam criminis poscit, atque subiungit. Pater magnopere oportet, ut me publice in concione vehementer reprehendas, peccatum exaggeres, & reliquos à simili vitio, me vno puniendo deterreas: quod si tibi videtur, me publico

ce flagellari iube, ego enim pro mea culpa flagella ac verbera non recuso. Quod virtutis exemplum, hoc magis elucet, quod nobilissimus est inter suos (ex ijs quos Datos, seu Maguinoos vocant) quos flagello cędi apud eos nefas est. Charitas honorem Dei spectat, non suum.

Cv m tristitia aliquando ac mœrore tabesceret, interrogatus à quodam è nostris quid haberet, quidue tristis esset, respondit: Pater meus apud inferos flammis cruciatur sempiternis, & ego non doleam? decesserat quippe pater sine baptismo. Ceteri aliarum insularum Indi, (vtpote noua Christi germina) teneriores adhuc fidei & religionis radices habent; hi autem paulo diuturnioribus doctrinæ institutis confirmati, ita intimis animis pietatem imbiberunt, vt veteranos iam Christianos possis appellare. Missarum sollempnia multi quotidie frequentant, plerique Sabbato, festis Hispanorum pæne omnes: eleemosynas pro facultate magnas sæpe largiuntur: in his quidam calicem argenteum inauratum altari obtulit. Singulis diebus Veneris toto anni tempore in templo verberibus se cędunt: in quadragesima vero tertio quoque die. Hoc etiam anno, singulis hebdomadis, die Veneris supplicationes pietatis plenas, magna pompa, mirifico procedentium ordine celebrarunt. Has supplicationes & verberationes, si Pater adsit, exhortatio, si absit lectio præcedit. Viri omnes præcedunt tunica talaribus induti, obvoluto capite, scapulario rubicundo, Zona canabea, cruce prægrandi onusti, in duos ordines recta diuisi; comitantur ex vtraque parte feminae cum candelis, cruces paruulas manu, capite autem spineas coronas gestantes, po-

stremo cantores aperto ore, tunicis tamen talibus modulate canentes. Ordo profecto aspectu iucundissimus, pietatisque plenissimus: aciem dicas ad debellandas diabolicas potestates instructam. Et cerre incredibile est, quantopere his armis diabolus deuicerint, carnem retuderint, ac de antiquo hoste triumpharint. Quis crederet Indos, natura debiles & infirmos, in certaminibus castitatis tam fortes, tamque audaces esse futuros, totque victorias, tamque præclaras & illustres esse reportaturos?

TENTAVIT aliquando dæmon infirmam corpore, sed firmam animo puellam, & omnibus viribus ac conatu tentauit: subiecit enim ardentissimas faces libidinis adolescenti, quibus & ipsum inflammaret, & ipsam tandem eodem incendio combureret. Insanit ergo diaboli minister, atque ad insaniam suam, prudentem, castamque puellam omnibus artificijs pellicere conatur, cumque nihil promoueret tam amens, quam amans adolescens resistentem aggreditur, illa ad focum properat, in ignem manum inijcit, tamdiuque in eo tenet quoad igne vincatur; & Heu, inquit, quomodo ingentes inferorum rogos sustineam, que tantulam hinc flammam ferre non possum? mirum resistendi & vincendi genus, ut à se hostem auertat, in se tela conuertere: & quia ignem formidet, ignem non reformidare! audierat nimirum virilis hæc femina vel Martiniani, vel Ammonij factum in simili castitatis discrimine; sed quantum distat inter facere quod audias, & audire quod non facias? itaque hæc gens auidissime arripit quod audit, constantissime exequitur quod scit. Multa etiam sunt alia pudicitiae in iisdem feminis exempla.

Dicit

Dicit enim vna lenoni, etiamsi occideris me, non peccabo. Alia, quoties confiteor & communico, Deo promitto, me illi fidem seruaturam, fidem igitur nunc violem? ille me sui corporis communicatione reficit, & ego eum offendam, & talē Deū?

FREQVENTES in oratione sunt, ac proinde in morbis, in angustijs, in calamitatibus & ærumnis, nullum aliud nisi Deum videntur habere per-fugium: perunt igitur & accipiunt, quærunt & inueniunt, pulsāt & aperitur eis. Absumebantur aliquando locustarū multitudine sata; & Sacerdos, qui exorcismis expelleret, ægrotabat: quid faciant pij homines non habent: Agitedum, inquiunt, vel humeris Patrem gestemus: is enim est, qui nos hac calamitate possit liberare. Pater Pater piorum hominum voluntati, vt potest, imperat autem Deus locutæ, & moritur tantus earum numerus, vt locus circumcirca ita fœtore contabesce-ret, vt ne iter quidem illac fieri posset. Inuenit scilicet fides premium; pietas mercedem. Sa-cramenti pœnitentię studiosissima gens est: quod studium augetur exemplo ceterorum, tum assiduis, & panè quotidianis exhortationibus. Sed quid mirum si in tanta turba currentium sit ali-quis claudus, & in tanta multitudine piscinam probaticam insipientium, sit aliquis paralyticus, triginta octo annorum, qui ne exemplo quidem aliorum infiliat?

ADOLESCENS paulo profligatior salutare hoc remedium Confessionis, quanto magis indige-bat, tanto magis reijciebat; Vocat eum pater, & blande ad confessionem, atque ad emendationem cohortatur: sed blandum sermonem durus ani-mus, duræque aures non capiunt. Minatur ille

acerbius iram Dei, & grauem aliquem morbum, nisi resipiscat: procedit tamen induratus adolescens, nec morbis animi prouidet, quoad morbum corporis videt: namque paulo post vt ægrotare vehementissime cœpit; sensit illico cum morbo morbi causam, & cum acerbo vulnere suauiter vulnerantem Dominum. Itaque clamat ex intimo corde. Satis est Domine, satis est; ego statim confitebor; & quia finis morbi sanitas animi erat, vt primum sanatus est animo, statim etiam corpore conualuit. Vidimus hic Dominum vulnerantem & sanantem, videamus eundem mortificantem & viuificantem, & ducentem ad inferos & reducentem.

PRÆCLARA consuetudo hic est ægrotos omnes, antequam morbus ingrauescat, ad templum deferendi sacramentorum causa: vel causa igitur, vel culpa factum est, vt insciente Patre vel potius ignorante, ægrotans puella moretetur sine confessione, nemine scilicet Patrem vocante: cum fletu & lacrymis duo propinqui venerunt ad Patrem, mortem narrant, & sepeliendi licentiam, ac locum sepulturæ petunt. Intimo doloris sensu permotus Pater, ad defunctæ corpus velociter festinat, linteo de more inuolutum cadauer inuenit, atque vbi primum vidit, præ doloris magnitudine nihil aliud quam se ad orandum contulit, Siccine Domine. Hanc animam abire passus es sine confessione: quoniam abiit hæc anima? in quo statu deprehensa? miserere Domine, miserere ouis, miserere Pastoris. Posteaquam vero paululum orauit, accedit ad defunctam, tentari iubet manu arteriarum pulsus: ecce tibi viuentem reperit, quam mortuam credidit: stupent qui aderant.

rant iubet Pater orare vt vox homini restitua-
tur, & sensus vt confiteri possit: vociferantur om-
nes, lacrymantur, deprecantur: paulo post quasi
è somno exitata redit ad se, loquitur distincte,
confitetur, eodem die feliciter moritur.

H v i v s rei testes tantùm habemus eos qui cir-
cunstabant, (circunstabant autem multi) Pater
enim timide loquitur, neque omnino ait, neque
negare audet, sed fieri potuisse, vt eos homines
qui mortuam dicebant, species & mortis figura
deceperit. Hoc quidem certe certum est, quòd
Pater ipse oculis vidit, exanimem iam eam ad se
rediisse, sine sensu ac voce iacenti, sensum ac vo-
cem restitutam: astantium lacrymas à Deo exau-
ditas vt confiteretur, præclare confessam, omni-
no eam mortuam, perinde ac si nihil reliquum es-
set. Hoc contigit in oppido quod vocant Sancti
Iacobi: interfuit eo modo quo diximus Pater An-
dreas Carus natione Italus ex Sicilia. His rebus
Christianorum pietas mirificè augetur in singulos
dies, & paganorum impietas minuitur. Quare Itæ
gens omnino fera atque siluestris, qui in finitimis
montibus belluarum more vagantur, cicurantur
quotidie, & Christianorum consuetudine man-
fuescunt, atque ad cœtum Ecclesiæ catholicæ sese
adiungunt: venerantur enim mirum in modum
Christianam pietatem & mores, cuius rei testi-
monia duo longe nobilissima subijciam.

D v o ex incolis oppidi Sancti Iacobi ad inti-
mos montes, vt vimina quædam cæderent, pene-
trarât; intuentur eos barbari homines, de cæde sta-
tim cogitant: ad eos accedunt, Christiani ne sint
interrogant. Vbi autem Christianos eos esse cog-
nouerunt, ne verbo quidem lædere audent. Mag-
nus,

nus, inquit, Deus Christianorum est, ne occidamus: tanta est impijs pietas in verum Deum, verosque Dei cultores: verum enimvero pietatem hanc in vtrisque, fidelibus scilicet, atque infidelibus, insigniter auxit in signe quoddam miraculum, quod Deus operari dignatus est apud Itas in hunc modum. Posuerat Pater Didacus Sanchez Crucem grandem apud Itas, in oppido quod idemmet Pater condendum curauerat, vt quos primū vndique collectos ac dispersos, ad cœtum & Societatē hominum congregauerat; ad cœtum deinde Ecclesiæ Catholicæ quibusdam quasi gradibus adduceret. In medio igitur oppido Crucem constituit, vt inde eius noui populi salus inciperet, vnde omniū populorum salutis cœpisset exordiu.

Accidit eo tempore, vt morbi quadam quasi pestilentia in nouo oppidulo percrebresceret. Homines igitur barbari atque idolorum cultores, morbi causam in medicinā morbi conferebant, nempe in eam Crucem, quæ erat in publico collocata: putabant nimirum, vt olim antiqui, serpentem æneum habere venenum, non remedium. Ineunt inter se consilium, ac Crucem inde tollendam censent, ne populus morbi pestilentia periret; sed Christianum tamen aliquem hominem querendum, qui Crucem tollat: verentur enim ne si ipsi tollere audeant, illi commoriantur. Christianum igitur hominem rogant vt eam Crucem extra auferat, negat ille se facturum, quippe vexillum illud atque insigne Christianorum esse. Extollam equidem, inquit, non tollam sanctissimum lignum, & vos similiter facite, nisi vultis experiri diuini numinis iram: paratumque offenditibus Crucem supplicium. Profilit in medium

Barba-

Barbarus Ita audaciæ plenus, & furoris: Ego inquit, auferam, quidni? Ansamla pro me, quis contra me? (erat autē Ansamla idolum eius) ego auferā, & procul hinc amandabo: Crux enim ista mihi Crux est quotidie ante oculos, atq; ante meam domum. Irruit igitur, & sacrilegas manus in sacrum lignū intulit. Profundit omnes vires suas, & toto pectore ac corpore radicitus auellere conatur; sed nihil promouet: quippe hærebat altissime. Apprehendit rursus, anhelat, versat, reuersat; quoad ingenti demum nisu Crucem euellit, atque extra procul ab oppido collocat.

TRIUMPHAT idololatra facinore, ac facti exultat audacia. Auelli equidem, inquit, & viuo. Nonne auellerunt hæc brachia? nonne hi lacertis nonne hæc manus? Tacuerat nempe Deus patiens hæc, & furentem hominem vsquo pertulerat: sed iam iustus dominus decreuit, tacere blasphemum, & insanientem in Creatorem insanire omnem Creaturā. Itaque incidit eodem die furiosus in febrim & in phrenesim, & qui in lingua peccauerat, in lingua punitur: namque eadem lingua, qua se tam prolixè iactauerat, statim introrsus contracta recessit, vsque adeo, vt breuissima facta fuerit, & nullum verbum proferret nisi vnum, hoc autem erat; Bunhot, id est, Euelle: quidquid autem incidebat in manus, apprehendebat tenaciter, & eadem actione utebatur, qua vsus fuerat cum Crucem aufererat, & hinc inde versus omnes partes versabat, dicebatque bunhot, bunhot, bunhot, id est, euelle, euelle, euelle. Itaque tota illius phrenesis hæc vna fuit, vt omnis eius actio & locutio in quavis re, similis esset actioni & locutioni, qua vsus fuit cum

Cru-

Crucem auellebat: vt pœna culpæ, & furor furorū, responderet. Itaque cum iuberetur comedere, respondebat, euelle; cum bibere, respondebat euelle; cum cubare aut sedere, aut quiescere, similiter respondebat, & nunquam aliud nisi euelle audebatur: offerebatur poculum: similiter faciebat: denique in furore similis sibi semper erat.

Vxor igitur & propinqui non minus infanti quàm erat phreneticus, idolis suis sacrificia offerenda curarunt, vt infani insaniam maiori insaniam sanarent: Itaque vinum, suem, orizam offerunt, sed nihilo melius habet ægrotus. Porro postea quam Deorum suorum impotentiam experti sunt, ad Deum Christianorum tandem aliquando confugiendum putarunt, vt cuius potentiam in ira, eandem in misericordia sentirent. Promittamus, inquit, elemosynam, & ad Sancti Iacobi templum eamus adorationis causa: quod si amentem & sanitatem restituerit, baptismum omnes, vxor, filij, domestici suscipiamus. O admirabilem & summe promptam Dei misericordiam! vix dum votum fecerant, cum voti fructum oculis viderunt: melius enim statim habere cœpit: venit igitur ad templum paulo sanior, vnaque cum suis prolixè promittit, se in veneratione semper habiturum Crucem, Christianum cum suis futurum: grandem elemosynam dat, scilicet dimidium argentei regalis; sed ei dat qui bonorum nostrorum non eget, quique elemosynam metitur non tam nummi, quam animi magnitudine. Continuo vt dedit elemosynam, accepit misericordiam à Deo; sanitatē simul & salutem consecutus; præterquam quod mansit adhuc lingua contractior & breuior, ac proinde pronuntiatione balbutiens. Expectat
for-

fortasse Dominus, dum votum omnino compleat
ægroratus, vt compleat salutem medicus: animad-
uersum enim est, eandem esse progressionem sa-
nitatis in corpore, quæ fuerit in animo. Cum in-
cæpit promittere, incæpit sanari; cum soluit ex
parte votum, soluta ex parte lingua; cum suscep-
it baptismum, confidimus suscepturum linguæ
complementum, & vt suscipiat datur opera dili-
genter: sed altissimorum montium intercessus, &
locorum longinquitas impedimento est, quo mi-
nus siluestrem & belluarum more vagantem ho-
minem nacti sumus, vt eius baptismi susceptio ve-
hementius vrgeatur. Nunc vero accelerabitur ad-
iuuante Deo, & cantabimus Domino Canticum
nouum quia mirabilia fecit, & adhuc mirabilia faciet.

Eo loco nunc res est: & Pater Thomas de
Montoya cum Patre Andrea Camara decimosep-
timo Kalend. Maias, Crucem illam huc ad tem-
plum Sancti Iacobi transferendam curauit, pieta-
tis & religionis causa, vt semper tanti memoria
miraculi ea præsentem permaneat. Portarunt igitur
eam alij Christiani cum veneratione, vsque ad
præstitutum à Patre locum; eoque cum ventum
esset, Patres exierunt obuiam cum ceteris Chri-
stianis quâ maximo apparatu, & pompa, & cereis
accensis, rituque ac habitu Ecclesiastico: Pater
ipse humeris portandam accepit, atque in templo
cum solemnibus omnium adoratione, ac religione
collocavit. Quam tanti faciunt homines non so-
lum Christiani, sed etiam barbari atque agrestes
Itæ, vt cum eam nostri ex eorum finibus huc trans-
ferre vellent, negauerint ipsi permissuros, vt tan-
tum illis bonum auferretur. Quippe qui dicerent,
cum aliquid inter nos furto sublatum sit, cogi eum

de

de quo est furti suspicio, vt ante Crucem iuret, se nihil tale furatum: cœpit autem omnes tantus Crucis timor, vt nemo coram ea peierare audeat: quare aut ante iuramentum ad pedem Crucis, quod requirebatur inuenitur, aut certe fur se furatum esse fatetur. En quemadmodum, qui Crucem antea tanto tempore auulsam voluerant, nunc ab ea auelli non possint, postea quam eius virtutem agnouerunt. Illud etiam hoc Crucis miraculum facit mirabilius, quia cum sit ex ligno minime diuturno, ac statim post duos, tresue menses putrescenti (Bungliua vulgus appellat) tamen amplius quatuordecim menses integra est cum suo cortice, ac sine vlla putredine: vt triplex iam in vna Cruce obseruetur miraculum; vnum in morbo, alterum in sanitate, tertium in diuturnitate.

RESIDENTIA SILANA.

SILANI agricolæ tum ceteris virtutibus, virtutisque officijs (vti solent) tum templi, Domusque nostræ edificationi ac constructioni diligentissime, & studiosissime seruiuerunt, ad eamque rem vires, studium, tempus, facultatemque contulerunt; vsque adeo, vt præter quotidianam operam, quam toto anni tempore nauarunt, mille sexcentos argenteos ad fabricam largiti fuerint, eleemosynam profecto, vt pauperibus hominibus, permagnam. Domum etiam hospitem miserorum perfugium, misericordiæ domicilium, officiorum officinam, pietatis scholam, suis etiam mani-

manibus & sumptibus construendam, & sustentandam curarunt. Magnam anni partem in his studijs consumpserunt, nec paruo fructu. Nam vt Silani coluerūt Deum, ita Deus coluit Silanorum agros: cum enim finitimi homines parum omnino messuerint, Silani ita sunt fructibus aucti, vt nullo vnquam anno magis.

COLLEGIVM ZEBVANVM.

Hic tres tantum Sacerdotes in vrbe non magna (sed tamen nationum & linguarum varietate referta) magnum suppleunt numerum operariorum. Hortatus è nostris vnus quendam hominem vehementius, vt vehemens odium, quod in alterum habebat, deponeret; cum suadendo nil proficeret, repente ad eius se pedes abiecit, & coram Cruce, quam obtestatus est, quod sermone non potuerat, lacrymarum & gemituum feruore perfecit, & lucratus est fratrem suum. Quanti momenti sit in priuatis colloquijs spirituales inferre sermones, vel ex hoc quod sequitur perspicipoteft: quia vel docemus alios, vel docemur nos, vt cuidam è nostris de diuinis rebus colloquente contigit: nam dum homini cuidam sanctissimum **I E S V** nomen impensius commendaret, Cum cubas, inquit, appella nomen **I E S V**; cum expergiseris appella nomen **I E S V**; cum è lecto surgis appella nomen **I E S V**. Et identidem die ac nocte quantum potes appella nomen **I E S V**. Hec Pater cum diceret respondit homo, vt erat simplex, Recte tu quidē Pater, namque hæc eadem Beatissima

suma

fima Virgo Maria mihi commendauit: at Patet,
 Quo tandem istuc modo, Virgo Maria tibi? tunc
 homo quasi lætitia exiliens, & suauissimo pietatis
 sensu: Mihi, inquit, nihil tale merenti: nam cum
 elemosynam Sacerdoti vt Missam xenialem,
 quam vulgo de Aguinaldo vocant, pro me Deo
 offerret, dedissem, sacrificioque ipse interesset,
 Enixe a Beata Virgine petiui, vt Xeniorum tem-
 pore Xeniale donum aguinaldo dictum mihi tri-
 bueret, concessit illa liberalissime; nam sequenti
 nocte per quietem sanctissima Virgo visa mihi est,
 & blandissime allocuta, dulcissimum filij sui no-
 men sic animo impressit, vt neque eius obliuisci
 vllò vnquam tempore possim, & cum te idem ip-
 sum inculcantem audio, gestire mihi præ lætitia
 videar. Quare cum Beatissimæ Virginis hortatu,
 tuus etiam inopinatus accesserit, retinebo eum al-
 te in animo meo, memoria tanti nominis sempiterna.

VOCATVS est aliquando Sacerdos quidam
 è nostris, vt ægrotantem hominem adiret: Cano-
 nicas horas de more tum temporis recitabat: Et
 quia non nimium res vrgere videbatur, pergere
 vult in recitando paulisper, dum illi horæ fi-
 nem imponit: verumtamen ne punctum quidem
 temporis quiescere potest animus, sed semel atque
 iterum intus impellitur, & quasi vocem audit in-
 time dicentem, Relinque, relinque; vade. Relin-
 quit ille, vadit, prouolat foras ad ægrotum; inue-
 nit prope iam animam agentem, docet, prapa-
 rat, baptizat, & continuo finito baptismo, vitam
 finiuit ægrotus.

ABERAT ab vrbe Episcopus, & cum eo e-
 tiam pietas, qua nosocomium sustentabatur. Ecce
 tibi

tibi magna multitudo Lusitanorum, & Malucensium hominum, qui ex illa miserabili calamitate (de qua statim dicetur) euaserant. Cœpit ergo (præsertim accedente annonæ caritate) moribus vagari frequentius per egenorum casas, vsque adeo vt prope in plateis præ fame & siti morerentur; aderat malum, aberat remedium, quia Nosocomium non solum desertum, sed pæne dirutum erat; nulli procuratores, nullus sumptus, nulla suppellex, non deerat misericordia nostris, sed deerat misericordiæ facultas: nec habebant vnde tantæ multitudinis inopiæ subuenirent: sed inuenit charitas viam, qua tantæ necessitati succurreret: nam & palam in concionibus, & seorsum in sermonibus actum est cum pijs, & Religiosis viris ex primoribus ciuitatis, vt per singulos dies singuli in nosocomium cibos, & omnia necessaria morbo laborantibus subministrarent, & nostri vt præierant consilio, præierunt exemplo. Igitur Rector nosocomium adit, cibum palam humeris portat, præbet ægrotis, & magna charitatis significatione quasi in os inferit, verrit domum, lectos sternit, & cetera vel humilitatis, vel necessitatis officia præstat.

QVIBVS officijs alij edocti & commoti, non solum viri, sed etiam primariæ feminae subsecute sunt, & magno atque inusitato exemplo non tantum valetudini, verum etiam delicijs necessaria prolixè suppeditarunt, & studio, re, verbo, atque opera languentium animos pariter, & corpora curarunt. Cernere erat Senatores, & Commendatores, aliosque nobiles & diuites viros, & feminas æque dignitate præstantes, in serica & aurata veste pauperibus inferuire, verrendo, coquendo, pin-

fendo, cibos & pocula ministrando, argenteis interdum & auris scyphis & patinis. Quæ beneficentia nō prius cessauit in valentibus, quam morbus in ægrotis. Et hoc quidem officium opportunum fuit ægrotanti populo: illud vero forsasse opportunius periclitanti.

ERAT hoc tempore totum hoc mare repletum prædonibus, & Mindanaensium hostium insidijs, & quotidianis irruptionibus, atque inhumanissimis vastitatibus, expositæ omnes hæ Insulæ & ciuitates Hispanorum & Bisayarum, & quotidiè recentes, maioresque calamitates (vt suo loco dicitur) nunciabantur: non erat qui barbarientiferarum gentium compesceret, sed diuturna licentia barbarorum crescebat audacia. Parabatur ingens classis interea à Domino Petro de Acuña Philippinarum excellentissimo duce ac moderatore, in Insulas Malucenses, & vt necesse est in tanta Hispanorum paucitate, minus minuta videbatur relinqui hæc regio, & deserta à præsidio contra impetus hostium, adeo vt timeri plane posset, ne barbarorum hominum multitudine opprimeretur. Imminabat hoc periculum vniuersis omnibus, & præsertim nostris, in oppidis Bisayarum habitantibus. Operæ præteritum igitur visum est nostris Patrem aliquem mittere, qui cum Gubernatore ageret de remedio: ad nostrum Patrum consilium accessit etiam publica Zebuana Ciuitatis auctoritas. Itaque iam non tam nostro quam Republicæ nomine Pater Valerius de Ledesma designatur rei communis Procurator. Adit ille & rem cum Gubernatore transigit cumularius quam fuerat postulatum. Nam statim designatus est dux cum centum miliribus, præter aliam turbam In-

digenarum qui, velocibus nauigijs omnes has maritimas oras percurrant, vt hostem vel molientem metus, vel audentem certe arma contineat. Hæc res & quia magnopere desiderabatur, & parum sperabatur, & quia ex ea pendeat totius Reip. salus, Ciuitati, communi omnium gratulatione iucundissima fuit, & beneuolos sua sponte animos denuo Societati deuinxit. Neque minus gratû ciuibus accidit, quod etiam à D. Gubernatore imperatum est, vt magnus Orizæ numerus, qui erat Ciuitati ad expeditionem Malucensem imperatus, remitteretur tandem, & ad Ciuium victum, Ciuitati ipsi fame non mediocriter laboranti, relinqueretur.

HACTENVS de his quæ ad historiam Zebuanam Zebuani Collegij proprie pertinent: iam vero quæ sequuntur de Maluco capto ad eandem quodammodo attinet, non quia non videam eam potius esse Patrum Lusitanorum, sed necessario hic assuendam esse duxi: quia Patres ipsi Lusitani qui in Malucis insulis degebant, ex suis domibus belli calamitate exturbati, huc tandem ad nostrum Collegium, tanquã ad portum appulerunt, & in fratrum suorum charitate ac domicilio diutius conqueuerunt: tum quia hæc eadem quæ scribenda sunt, eorum magis à quibus accepimus sunt verba, quam nostra. Nam & Pater Gabriel de la Cruz, quæ ad Amboinum; Pater Ludouicus Fernandez, quæ ad Malucum pertinent, nobis scripta tradiderunt. Iam vero ipsum Patrem Gabrielem audiamus meo tantum ore narrantem. Sic igitur ille.

VIGESIMO primo die Februarij anni millesimi sexcentissimi quinti biduo ante sacros Cines

res decem ingentes naues Hollandorum Piratarum, & quatuor, quinqueue Patagia, quæ minora sunt nauigia, visa sunt prope Amboinum, quæ non longe à Castello anchoras iecerunt. Accellerunt his viginti alia nauigia Maurorum indigenarum. Erat tum Lusitanorum Castellum, & Castellum præfectus omnino imparatus, sed tamen ad castellum concurritur, consilium inicitur, propugnandum decernitur, interim autem ad naues mittitur, qui ex hominibus quærat quid velint, & simul exploret rem totam: responderetur arroganter & superbe, bellum se velle, propterea quod Lusitani & sibi & suis amicis inimici semper fuerint, & nisi statim se dedant, incendium, vastitatem, interuiccionemque minantur. Renunciant qui nulli fuerant, & simul tormenta bellica ingenti magnitudine, sclopos, tela, arma, militum numerum prope innumerabilem. Rursum ad consilium res ipsa reuocatur, proponit Præfectus; Quid facto opus sit, vos ipsi videte, viri aequæ fortes atque prudentes. Ego quidem vnum scio, nihil nobis minus deesse quam animum; verum cetera omnia præsidia ad sperandum nulla adsunt, pauci milites, pauca pilæ, pauca tormenta, nullus pene puluis sulphureus, ilque humiditate vitiatus: quin vos vestris ipsi oculis cernite: en spingardæ, en catapultæ, en instrumenta, en puluis tormentarius. Communi pæne omnium consensu iudicatur, & iuratur Arcem nullo modo posse defendi, ac de pace necessario cum hostibus agendum.

RESPONDENT Hollandi blande, & conditiones proponunt (vt intantis angustijs) non contemnendæ. Et primum vitam & bona per-

mittunt, dummodo vniuersam Gariophylli copiam in duas partes diuidant, & alteram solito pretio Hollandi auferant, alteram Lusitani Hollandis ipsis offerant sine pretio: deinde Christianos Christiano more viuere, templa adire, sacra celebrare, nullum aut ex indigenis, aut ex Lusitanis iniuria afficiendum, neque prohibendum quin Christianos ritus (sicuti antea) & doctrinam exercerent: præterea Hollandos sola arce esse contentos, ac proinde Lusitanos ceteris vrbis partibus (vbi solebant) præesse: quod si qui ex Lusitania vel Malacam, vel alio ire vellent, liberum esse, porro nauigia etiam, quibus vehantur, offeruntur. His conditionibus vtro citroque acceptis, & data fide, deditio Castelli facta est. Sed qui fidem Deo non seruant, quomodo hominibus fidem seruarent? Vix dum data fides fuerat ab infidelibus hæreticis, & iam violari cœpit. Statim templa diruere, Cruces auellere, sacra polluere, Imagines conculcare, Ecclesiarum æs campanam auferre, sacrilegijs omnia replere, iniurijs & nos & nostros afficere, in fragatas nostras (nauigij genus est) inuolare, diripere, spoliare; cæde, rapina, vi atque incendio debacchari; quid amplius dicam? Sacerdotem rondere, sotanam scindere, atque omnia religionis sacramenta peruertere.

T O T tantisque immanissimis iniurijs addunt perfidi homines querelas: itaque prope Nonas Maias Dux Hollandorum Lusitanos, & nos etiam vocari iubet. Conqueritur coram vehementius, quod non eque honorifice Hollandi tractentur ab indigenis, atque ipsi Lusitani: deesse suis interdum victum, carnem, & piscem, nostris autem non item, quod contra fieri deberet; indigenarum

rum operam nobis semper præsto esse, sibi non item; denique milites suos à nostris irrideri, & imberbes appellari, quas contumelias & iniurias se nec ferre posse, nec decere; porro nimis angustum & exiguum esse solum, ac proinde nec capere posse tantam multitudinem, quare omnino de discessu cogitent, ac postremo præconis voce & discessum, & diem discessus indicit; duo tantum nauigia confessa. Solor & Malacam petunt: sed in via iterum alterum ab alijs Holandis capitur, & spoliatur, nobis etiam postquam triduo in vinculis detenti sumus ego, & P. Laurenius Massonius, tertium nauigium permissum est, vt huc Cebu veniremus: paruum illud quidem, atque instrumento nautico pene nullo, nullo gubernatore, nullo viæ duce, aqua, & victu perexiguo, aduerso vento, æstuante mari, soluimus tamē Deo duce, & adiutore tertio idus Maij. Porro ingentes erant fluctus, mare refertum piratis, amici atque inimici qui occurrebant, æque tunc temporis timebantur; & haud scio an magis amici, quam inimici, libera nocendi licentia timendi essent.

VENTUM est in insulam Sanguinbasar aquandi causa, & cum portum omnino intrare non possemus, duas nobis Deus obrulit rates piscatorum, qui licet Lusitani nominis inimici, tamen amice nostram nauem porrecto fune traxerunt; & hoc vnum Dei beneficiū alterum fuit, quod Sanguinensium manus effugimus, quia non defuit ex ijs qui nostri misertus insidias nobis esse paratas declarauit. Aquarionem ea nocte celeriter vgeræ cœpimus, & remos vtcumque potuimus ad emadendum periculum aptauimus, atque in altum pelagus excessimus: sed quid faceremus sine Gu-
ber-

bernatore vagi; aut quo, locorum & viarum imperiti progredieremur? Deus O. M. dux noster & ducem & ducatum nobis præbuit: namq; huc illucque errantes in nauiculam incidimus duorum notorum hominum, qui è nostris ad hostem Terrenatum, antea transfugerant: & quamuis suspecti primum, tamen postea non solum viam nobis demonstrarunt, sed etiam commodo pretio multa nobis genera ciborum vendiderunt, capream, gallinam, piscem, & quam ipsi in quotidiano victu habent medullam arboris esculentam quam Sagu appellant: ita deinde cognita via, facili cursu reliquam navigationem confecimus, & triginta novem diebus, postquam Amboino soluimus, in hanc urbem sanctissimi nominis IESV (Cebu vocant) magna omnium admiratione, & congratulatione peruenimus, vbi & ab Episcopo, & à ciuibus, & præcipue à nostris benignissime, & amantissime excepti sumus. Hactenus Pater Gabriel de la Cruz de Amboino capto, fugaque Amboinorum.

At Holandi successu exultantes, statim de capiendo Maluco, vnde reliquæ insulæ Malucarum nomen acceperunt, cogitant. Sed quo verior ac gratior historia fiat, Pater ipse Ludonicus Fernandes, qui omnibus earum insularum Patribus præerat, & tum temporis Maluci degebat, summam sic perscripsit. Ad Cal. Aprilis anni millesimi sexcentissimi quinti navis ingens Anglorum Malucum venit, & quia amicitias sibi cum Hispanis compositas esse dicebant, amice ad nos accedunt, ac nuntiant Amboinum esse captum, magnamque ibi, & nauium & hostium multitudinem esse, qui Malucum etiam capere cogitabant; proinde con-

filio, ac præmonitione tantum cauendum esse periculū, erat tunc nobis cum Terrenatibus antiquis hostibus ardentissimum bellum, Lusitani qui arma capere possent, tantum circiter triginta, sed tamen in castello erant omnia mediocria, & magnus animus militum ad resistendum, quare prouident omnia congruenter adpugnandum diligentissime. Ecce tibi post vnum mensem quinque naues prægrandes, & totidem patagia appropinquantium inimicorum, instrumentum & nauticū, & bellicum quam plurimum; tormenta militaria in singulis nauibus vt minimum triginta, puluis sulphureus, & cetera arma maiori numero, quam credi possit, & erant id temporis duæ Lusitanorum onerariæ naues, galeones vocant, in portu, magnæ quidem & firmæ, sed omnino ab omni bellico apparatu vacuæ. Bina scilicet tormenta in illis tantum.

Hæc duas naues primum aggreditur hostis, circum circa magna illa tormentorum multitudine diuerberat, ac demum vulnerato nostro duce in cruce, inuadunt nostros intus in nauibus; sed bis ingreditur hostis, bis item repellitur, ingreditur tamen multitudine paucitatem opprimente: transfert tormenta in naues suas, & incendit nostras. Deinde his ita gestis circumcingit castellum tum suis, tum Terrenatium nauigijs, qui etiam socij illis accesserant, & triduo integro, continua pæne tormentorum explosione, terra marique quatit, tertio denique die irrumpunt, atque intrant castellum milites Hollandi, pugnatur intus vtrinque pertinaciter; enimvero nostri diuinitus animati, Sanctiago Sanctiago de more acclamantes, tanto impetu in hostium se arma pro-
ripiunt

ripiunt, vt & ab Arce eiecerint, & ad vallum
vsque ruentes cadendo, & truncando profecuti
fuerint: magna certe & inaudita victoria. Sed ec-
ce tibi miserandum spectaculum, repente qui vi-
cerant prælio, vincuntur incendio, namque lati
victores dum reuertuntur, ardere castellum vi-
dent, & omnia immanissimis flammis conflagra-
re: quippe sulphureus puluis nescio quo tandem
modo concepit ignem, & saxa, ligna, trabes su-
blime volabant, & quicquid erat obuium rapie-
batur. Hic magna pars nostrorum ex primarijs
consumpta est, plumbum, arma, puluis sulphu-
reus amplius sexaginta dolijs. Fugiunt nostri ne-
cessario non iam hostem, sed ignem, atque ad re-
gem Tidori Lusitanorum amicum perfugiunt,
quippe neque arma, neque cibus, neque vestis
pane supererat. Intrat Hollandus Castellum, re-
sistente nemine, tormenta in naues transpor-
tat, & cum Terrenatibus, siquid est reliquum, è
flamma diripit. Hic miser exitus Malucensis
pugna fuit.

AT Lusitani, octo tantum dies apud Tidorum
commorati fame & siti oppressi, atq; à Mauris ca-
pitalibus inimicis vexati, ac demum ab ipso Hollan-
dorum duce conditionibus, vt eo tempore non
contemnendis prouocati, necessario de discessu
cogitarunt. Offerit Hollandus Galeotã vnã, Pã-
tagia tria, ac simul nauticum & commeatum, &
instrumentum, ac denique seuerius quintum ab
eo diem discessionis edicit. His quatuor nau-
gijs quintum addidit rex Tidori, quibus vix tur-
ba seruitiorum atque indigenarum includi pote-
rat; sed tamen inclusa est, & panem inferta. Solui-
mus tandem Tidoro aduerso tempore, Deo tamen

pro.

propitio, & quinque diebus Siam Insulam Christianorum, vbi Pater Antonius Pereyra cum fratre morabatur, deuenimus cum magno discrimine vite contra omnes impetus piratarum & maris, sed Deo adiuuante deuenimus, vbi quindecim dies corpora fame prope enecta curauimus: duos quippe saccos orizæ nigræ tantum in commeatum dederat Holandus. Hinc tum indigenarum misericordia, tum præsertim Patris Pereyræ charitate mirifice recreati discessimus, & felici navigatione Oronem, (insula est) circiter Kalendas Iulias peruenimus, sed quia ibi Collegium nostrorum non erat, & ego febri quartana, quam navigatione contraxeram, & fastidio ciborum laborabam, huc Cebu cum fratre properandum putavi, vbi & aduentu simul Amboinensium, & Charitate nostrorum in hoc Collegio commorantium tantopere delectatus sum, vt omnes præteritorum laborum molestias prope depulerim. Hactenus Pater Ludouicus Fernandes.

Ex quibus omnibus quæ sit forma Malucensis ecclesiæ facile cernitur, si forma dicenda est, quæ formam amisit, & tot hæreticorum hominum vulneribus deformata, in tanto Catholicæ fidei discrimine versatur. Nunc vero vna nobis spes est Maluci recuperandi, secundum Deum in classe, vt in hisce insulis permagna, quam Dominus Petrus de Acuña Gubernator iussu Philippi Regis comparauit, atque ingenti apparatu bellico, ad Terrantum nostrorum non solum hostem, sed nostrorum hostium fautorem & receptorem; (vt sublato perfugio, simul tollantur & profuge) maiorique quam vnquam antea classe profectus; nostros Patres, nempe Patrem Ludouicum Fernandez Superi-

periozem nostrorum, Patrem Laurentium Masloniũ, & P. Gabrielem de la Cruz, cũ fratre Ioanne Paule secũ adducendos putauit, vt si, quod Deũ precamur, & speramus, impium, atque iniquum hereticum inde expulerit, suis illos sedibus, domicilijsque restituat. Tribuat illi Deus victoriam, nostris pacem, neophitis fidem, vt omnia cedant ad maiorem Dei Gloriam & honorem, Amen.

RESIDENTIA BOHOLANA.

NAVIGABAT aliquando Pater Gabriel Sanches, & ad Residentiam Lobocanam, ex Baëlarum facta missione de more reuertebatur. Tranquille quidem ille, & iocunde passo veloserebatur, cum subitus venti impetus erupit, & prius cymba est inuersa, quàm tempestas animaduersa. Natant natandi periti remiges, mergitur natandi imperitus Pater, atque ad ima pelagi fertur. At absorbit vnda corpus, sed non animum, quippe quo altius descendit in profundum maris, eo altius mens ascendit in sublimia cæli: namque cum Deo & Sanctis æque placide & quiete loquebatur in morte, ac solebat in vita, tanta est tranquillitas bonæ conscientie, ac tantum potest consuetudo Deo inhærendi, vt ne mortis quidem articulus separare posset ab eo, quam tota vita diligere atque arcte tenere didicerat: tam pacate itaque moriebatur, quam pacate semper vixerat. Et in extremo pæne spiritu tanta erat integritas sensuum, quanta fuerat integritas mentis. Sub ea igitur aquarum infinitate, quasi esset in summa quiete

te

te, tentat manu stomachum, vtrum iam plenus mari esset: ac nondum, inquit, omnino: porro attendamus Deo. Et mergit etiam atque iterum supra quas, vti solent corpora submersorum, & quamquam rursus submergitur, non tamen solus, quia quattuor ex comitibus lectissimi vrinatores, ac fidelissimi natatores, filijque in Christo charissimi, Patrem sub vndis sequuntur, & subiectis corporibus leuant, sursum tollunt, & versus litus, vt in tanto periculo non propinquum, in tanto autem pelago non longinquum, alternis impulsibus vsque propellunt, ac tandem in arena collocant nudum, tempestatis & fluctuum verberatione quassatum.

NON hic præteribo notare, quod etiam eius comites, quamuis agrestes homines notarunt, dum eum è tanto periculo eriperent: nam cum in medijs omnino fluctibus sotanam rumpere & auferre conarentur, quo expeditius trahi posset, nuditatem ipse verecundatus tergiuersabatur; quare homines alioqui barbari, tanram eo tempore erubescenciam admirati, inter se ipsi exclamant his verbis sua lingua, breuiter æque, & significanter. Naraot, Naholaopa, id est in morte etiam modestiæ memor est. Narrabant etiam iidem vrinatores, qui eum extraxerant, cum ingenti admiratione, eum toto illo tempore nunquam à sanctissimi nominis IESU inuocatione cessasse, atque intentum ab oratione spiritum non relaxasse. Vt discamus orationi assueuisse semper in otio, si cupimus etiam orare semper in periculo: sic tandem Pater Gabriel euasit, diuina sane providentia, ne dicam miraculo. Atque vt planius appareat, Dei beneficio hoc factum esse tribuendum, qui sacer-

etiam

dotem suam de profundo pelagi liberauit, sacram etiam missarum suppellectilem eadem prouidentia seruauit, namque statim vt sacerdos ad litus accessit, accessit etiam calix, & reliquum sacrum instrumentum maris fluctibus eiectum, cum cetera omnia naufragio periissent, cetera inquam non Patris, sed aliorum quantulacumque suppellex: quia P. ipse Gabriel is est, qui solam paupertatem suam terra, marique ferat, & breuiariū duntaxat, idque tritum & obsoletum, præterea nihil.

ENIMVERO paupertas magnum est vectigal, magnæque diuitiæ, vt omnino, si vere pauperes sumus, timere vsquam non debeamus paupertatem, dum pauperibus euangelizamus. Et quidem ipsimet Indi regionis huius, mihi videntur in summa paupertate ditissimi: nihil est illis pauperius, nihil est tamen illis ditius. Nullam habent pecuniam, sed nec auaritiam; nullum habent argentum, sed nec desiderium. Non arant, non fodiunt, non pascunt, omnia tamen illis deseruiunt, & quasi vltro victum necessarium offerunt. Terra tubera, arbor fructus, mons ceruos, apes passim sua sponte mella dulcissima; adeo vt scribat Pater Franciscus Gonzales, in vna solùm arbore terna etiam, & quaterna apum examina sæpe mellificare: porro auium tantam esse multitudinem in Insula Maricafa, vt in singulis fere arboribus plures prope sint nidi, quam rami; namque in vna tantum arbore amplius centum nidos numerari, arbores autem esse innumerabiles, quare cum pulli ipsi grandiusculi sunt, manibus capi. Et non solum canistris, sed etiam plenis plerumque nauigijs ab indigenis asportari, sibi que ingentem vim eorum ab amico aucupe vltro esse oblatam affirmat.

In

In his, inquit, vidi esse volucres instar columbarū (Dundurāi indigenæ vocant) pullo quidem colore, sed mire specioso, & splendenti, oculis autem supra modum formosis, & qui nostrarum columbarum oculos longissime excellant.

S E D vt eo redeam vnde digressus sum: magna est his hominibus pæne agrestibus paupertas, sed magna rerum omnium opportunitas. Domos è ligno rudi, aut etiam ex sola arundine componunt; vestem ex fibris arborum contextunt, cibum non tam ipsi parant quàm passim inueniunt, pauca illis ars, multa vero natura subministrat: est enim illis loco funis, vimen; loco vrnæ, arundo; loco poculi, cortex; loco patinæ, folia ficus; loco filii, fibræ arboris; loco acus, spina; loco lecti culcitra, sindonis, iuncus intextus. In vna palma, arbore quidem supra modum procerâ, ac fructifera, videtur Deus illis dedisse omnia corporis adiumenta. Vt enim cetera taceam, succus tantū, qui ex ea manat vberrime, multiplices, ac pæne innumerabiles vsus habet, modo duntaxat paululum variato: namque idem tibi, si velis, aqua; si velis, vinum; si velis, acetum est: si velis, sapa, si velis, mel; si velis, mulsum est; denique si velis, potus; si velis, cibus; si velis, medicamentum est. Iam vero oleum, funem nauticum, & militare, ac tormentarium præbet egregium.

D E arundine autem quid credibile dicam? cum pæne omnia, quæ de ea dici possunt, sint audienti tantū incredibilia? dicam tamen vno verbo summam. Ex ea fiunt quotidie integræ domus, nulla alia materia interposita, pavementum, tectum, parietes. Tanta est arundinum magnitudo, tanta longitudo, tanta firmitas: nec parua solum domus

mus ex ea fiunt, sed etiam magnæ, & quæ amplius ducentos homines in superiori pavimento sustentare possint. Sed de ijs hæc tenus, & hæc quæ dixi, ed dixi, vt intelligamus paupertatem ipsam esse ditissimam, eamque hic cum his hominibus esse communem, atque germanam: itaque vt in alijs terris alia nascuntur, in alijs triticum, in alijs hordeum, in alijs vites, in alijs oliuæ, sic in hac terra, meo iudicio paupertas, germen simul huius regionis, & nostræ religionis longe pulcherrimum. Hinc fit vt multi ex nostris, qui alibi salua paupertatis integritate commodissime viuere poterant, atque hic etiã præ regionis commoditatibus non incommode, abijciant tamen omnia libenter, atque vno breuiario contenti, euangelizando huc illuc nauigent, & peregrinentur, sed qui iactant cogitatum suum in Domino ipse eos enutrit: nec putes oneri esse pauperibus Indis, quod ista tribuant, tribuunt enim vere ex animo, ita vt cum dono, donent etiam voluntatem, atque eos suauissime diligant, quos suauissimis Charitatis vinculis deuinxerunt. Venientes lætissime, cantu, & tripudijs excipiunt, discedentes autem fletu, & lacrymis, lugubrique carmine prosequuntur.

Cum Insulas Planganas visitasset quidam è nostris, de discessu pridie insulanos admonuit, vt siquid negotij spiritualis esset, maturè expediretur, at illi tota illa nocte vix dormiunt præ doloris sensu, elegias interdum suo more canunt cum lacrymis: vtinam nauigium ne appareat, quo veharitis: vtinam ventus mutetur, vt voluntatem mutes: vtinã mare agitetur fluctibus, ne discedere possis. Quid cessatis venti? Quid tu cessas mare? quin tu abis nauigium? prohibete, prohibete Patrem nostrum

strum

strum discessu, & in gaudium & lætitiã luctus
 noster & tristitia mutabitur: sic descendente hunc
 patrem hi prosequuntur. At alium alij Superiorem
 tamen sic excipiunt, vt ad eorum oppidum aduen-
 tare illum acceperunt, viam ipsam veribus &
 virgultis (vti solet) circumseptam, longe ante in-
 primis expediunt, pontes fluuiorum ligneos aut
 veteres muniunt, aut recentes vtique construunt,
 speciosos viridantium ramorum fornices erigunt,
 atque ex vtraque viã parte, ad quadrantem fere
 leuce protrahunt. Appropinquanti patri obuia
 totus populus effundit in veste vt pauper igenti
 præciosa: ac deinde manibus, ac lignis tusorij de-
 gentis more plaudentes ad templum vsque dedu-
 cunt, atque omnia ostendunt signa lætitiã. Fateor
 gratum mihi ac pulchrum visum fuisse spectacu-
 lum, præsertim cû animaduertentem eos ipsos, qui
 nunc tantopere Deum in Sacerdotibus colerent,
 non multis abhinc annis, eisdem idolorum ac de-
 monum fuisse cultores. Benedictus Deus qui ho-
 mines paulo ante barbaros, & plane agrestes &
 cæcos, è tenebris in lucem, & à barbara feritate
 ad Christianam pietatem tam subito transtulit.
 Videtur mihi profecto vel hæc vna cogitatio satis
 esse, vt omnes aut nauigationis, aut itineris mole-
 stias depellat, neque par esse labor voluptati, nec
 molestia lætitiã.

In hac Residentia Boholana, tres sunt Patres,
 octo vero millia filiorum in Christo, præter Ca-
 techumenos, atque infideles, in quorû vel cultu-
 ra vel conuersione, perpetua ministrorum delu-
 dat industria, octo Ecclesiã, ac totidem oppida,
 quingenti & triginta baptismo lustrati, at quo
 fructu: ritus pristini respuuntur ex animo, Chri-
 stiana

Ritana pietas accenditur, peccata odio habentur, odia deponuntur, Christiana doctrina diligenter discitur; quarum rerum vnum, aut alterum exemplum eodem ordine apponam, quo res fiat illustrior.

HABITABAT apud nos puer religione quidam maior quam aetate: nostrorum permisso ad suos adit animi gratia, domi suæ apud parentes simulachra quædam forte reperijt, parentum infidelitatem indignatus ingemuit. Et quia si verbis tantum facinus reprehendisset, non satis cautum esse videbar, imaginum figuras, nigras illas quidem, ac vehementer deformes aufert, atque in manus nostrorum tradit, parentem magis celestem veritus, quam terrenum; tamen (inquit) parentes honorandi sunt, magis tamen est honorandus parentum parens Deus: quod eo mirabilius in puero videri debet, quo gens est natura timidior, ut quilibet vel umbratiles minas immodice reformident; sed superat naturam virtus, & religionis fides ac zelus, est timore superior; quia licet fumigent interdum nonnullæ reliquæ superstitionis antiquæ, ut in Neophitorum gente aliquando euenit, nunquam tamen deest, qui fidei constantiam quibuslibet timoribus anteponat. Quin audi quod sequitur, ut & doleas superstitiosum Gentis ingenium, & ex nonnullorum capias fidelitate latitiam.

SUNT in his insulis gentilitij ritus ministri, ac sacerdotes antiqui (Bailanas vocant) Gebusæorum genus, cælo, terræque magnopere aduersarum, hi auertunt homines à vero Dei cultu, & claudicare faciunt, atque inanissimis fabularum deliramentis abducunt;

H h

lanis

lanis tam plenus annis, quam fallacijs, imperite multitudini persuadet defunctorum animas ad certum diem esse venturas, & cum amicis, parentibus & propinquis esse locuturas, ac proinde qui vellent eas familiariter conuenire, ad litus obuiam certo loco, atque hora prodirent, ferculisque ac poculis de more gentis exciperent: futurum enim vt eius mensis plenilunio, meridie paelam aduentare mari cernerentur, naui quidem arata, velis carbasinis, funibus sericis, antenna virginea, rostro gemmato, varia pictura, ac coloribus chrisolito, ametisto, smaragdo, margaritis variisque fulgentibus. Accurrit vulgus ad litus, non spectaculi cupiditate inflammatum, concursus in maximus, quippe rei nouitas multorum fama percrebuerat, solus Pater, qui id cohibere poterat, ignorabat: minatus enim fuerat senex astutus, ne quis rem Patri denunciaret: nam qui vel leuiter ipsi significaret, fore continuo vt in lapidem subito verteretur. Quare quisque sibi cauens, vt sua natura timidissimi, ne hiscebat quidem. At quidam adolescens Deum magis timens, quam mortenas, rem ad Patrem defert, atque hominum infamiam exponit. Sed quamuis cito Pater impedire conatus fuerit, citius tamen ipsi ad ridiculum miraculum conuolarunt.

DIFFUNDIT se multitudo per litus, ad deceptor in multiplici ritu parans conuiuium, plenis propinat poculis, gallinam membratim diuidit, per varias vsque partes proijcit, & cetera suo more peragit; vocat, clamat, implorat, sed neque naus venit, neque animæ apparent, neque miraculum cernitur: sed in risum & ludum res tota dissoluitur. Tanta est hominum vel facilitas

vel leuitas, vt ineptissimis Bailanarum figmentis sponte se decipi patiantur. Bailana autem vt mendacij sui exitum saltem aliquem inueniret, fingit nondum aduenisse tempus, quo animæ venire decreuissent, proinde diutius adhuc expectandum. Sed vt extremi quidem iudicij aduentum expectarent, egit Pater diligenter, tum graui oratione atque acri reprehensione ad populum, tum etiam pœna, quantum satis visum est, adhibita, qua & multitudinis leuitas, & senis perniciofa fallacia repressa est, Quomendacio tam illustri veritas ipsa magis eluxit, & fides eorum qui errauerant, pariter & qui non errauerant, magnopere est visa procedere: alteri vt errorem odio, alteri vt veritatē amore prosequantur: ita hæc sunt ex nouis segetibus sublata zizania; nunc quibus augmentis pietatis fata semina creuerint, videamus. Non enim maiori studio arua sua colunt, quam religionem: namque quodcumque semen terræ mandare volunt, illud ante ad Patrem vt benedicat adducunt, vt prius pietatem in animo, quam semen in terra serere videantur. Respondet autem pietati fructus vberrime: auget enim Deus segetes, pariter & fructuum incrementa iustitiæ, quibus experimentis facile didicerunt in secundis, aduersisque rebus, ad diuina præsidia confugere.

I R R V I T aliquando locustarum ingens multitudo in segetes cuiusdam senis, corrodit, & vastat omnia, celerrime festinat senex ad patrem, Veni Pater, Veni Pater inquit, & mea fata calamitate libera. Venit Sacerdos, exorcizat, locusta fugit, seruantur segetes, lætatur senex, reuertitur Sacerdos: sed non multo post, cum locusta redijf-

set eo, vnde fuerat depulsa, accurrit pius senex ad aquam benedictam, atque eam circum circa dispergit; cuius vim locusta persentens iterum abiit. Ut ex recentibus Christianis discamus antiqui, ad tam salutaria Ecclesiæ remedia confugere. Hæc pietas senis, illud vero quod sequitur odium puellæ in peccatum fuit.

VOLEBAT quidam filiam ætate grandiorum adolescenti æqualis conditionis in matrimonium tradere, de re omnino ac dote conuenerant, ad templum venitur: orat puella Dominum, Domine inquit, tu scis hoc matrimonium non esse consentaneum cum Ecclesiæ legibus, quamuis parentes mei ad ipsum tam me arcte compellant: libera me igitur hac noxa, nec me hac culpa irretiri patiaris: neque enim ego possum resistere parentum voluntati, & sacerdos iam adest, vt matrimonium lethale contrahatur. Dixit, & quod verbis non potuerat à parentibus, oratione ac lacrymis impetrauit à Deo; cum enim sacerdos lacrymas & gemitus puellæ animaduertisset, & quid illud esset quæsisset, respondit illa confidentius; succurte mihi Pater, quia hic cui trador valde propinquum mihi est, parentes tamen mei hoc impedimentum artificio tegunt, meque inuitam ad tantum facinus ac peccatum compellant: sed licet occidat non peccabo, satius enim est mihi mori, quam peccare. Quare sacerdos puellæ constantem animam admiratus, ô Domine, inquit, adolescentula dilexerunt te nimis. Et rem totam vt par erat dissoluit. Iniquitate in hæc odio habuit; dux autem femina ipsummet odium odio habuerunt; nam cum inimicitias inter se magnopere perniciosas gessissent, ex quarum diuturnitate grauiora etiam peti-

pericula timerentur, quia erant inter suos nobilissimæ, cumque nullo modo adduci possent ut reconciliarentur, ad templum Pater è nostris accessit iubet, quantopere à Christianorum lege abhorret odium, breui, sed graui ac vehementi exponit oratione: deditque Deus voci eius vocè virtutis vsque adeo ut statim in conspectu pænè totius populi in mutuū se complexum inuitarint, & magno omnium plausu atque lætitiæ præteritas sibi iniurias condonarint: fuit ea compositio illis salutaris, Deo grata, expectanti populo inexpectata.

DOCTRINÆ Christianæ studium viget eximie in omnibus huius Residentiæ populis: sed Sichiorni præsertim, quia recentiores, maiori mihi videntur admirationi fuisse; quippe cum viginti tantum dies Pater apud eos fuisset commoratus, omnes omnia doctrinæ rudimenta audivissime perceperunt, & nemine dempto, ad Ecclesiam se, recepto Baptismi lauacro, contulerunt.

RESIDENTIA DVLACANA.

SCRIPSIMVS proximis annis, Mindanaensem hostem tamquã turbinem in hæc terras inuasisse, & non solum ægros, sed & ægrorum animos peruerisse, multorum fidem concidisse, multorum constantiam titubasse, multorum mores esse mutatos atque corruptos: sed abierunt tandem tenebræ. Nam cum primum Franciscus Rodericus de Auila, deinde Alphonsus de Pedraça clarissimi duces cum militari præsidio huc

Hh 3

venif-

venissent, perniciosos homines, profugos, lacrones, perfidos, homicidas, & è montium altissimis latebris partim vi, partim astutia atque artificio extraxerunt, & morti damnatos in patibulum tradiderunt. Qua vna re, duo certe perfecta sunt, primum vt tota hæc terrarum plaga immanissimis flagitijs, & proditiõibus purgaretur: deinde vt ipsimet tantorum criminum rei, in extremo saltrem supplicio resipiscerent, & ad Deum ex toto animo conuerterentur.

INTER cætera damna quæ Mindanaënsis hostis nostris Christianis attulit, fuit vnum, vel maximũ, quod captis ab hoste multis coniugatis, necessario multi viri ac feminae, alter ab altero coniuge separati, in multas carnis iniurias inciderunt. Quare fornicationes, pellicatus, adultera quàm plurima consecuta. In his quidam gentis suæ primarius (Datos ipsi appellant) capta coniuge, atque in Mindanaum ablata, feminam aliam æque primariam hic Dulac vi abripuit, & malo exemplo cum ea turpiter viuit. Dedit operam Pater Franciscus Otazus vt eam dimitteret: sed quod rationem vinceret amentia, & Patris facultatem superaret hominis potentia; egit cum iudicibus, vt extorqueretur, quod consilio & ratione non poterat. Eripitur mulier, desipit homo præ amoris insania, vnde hoc factum sit profectum autumat; furit æque odio in Patrem, atque amore in mulierem: quid non audeat duplici furore correptus? decernit animo miser trahere clanculum mulierem ad montem, Patrem ad mortem, atque vt animo decernit, sic certe effecisset, nisi Deus Patri cauisset: namque feminã in intimo atque abdito monte collocatã, quod sine Hispanorum metu

tu palam facere non poterat, ad Patrem Otazum cum pugione latenter venit iterum atque iterum, & simulato negotij aut remedij nomine, ad eum sæpius intrat, opportunitatem occidendi quaerit: & ut est conscientia facinoris inquieta, non quiescit, huc illuc versat oculos & animum, turbatur, pallefcit, albescit, & conscientia sibi ipsa timori est, non autem audet facere, quia Deus non permittit, tentat etiam atque etiam, ut ipsemet postea confessus est: sed ille projicit animum, & Deus continet manum.

REVERTITVR igitur ad montem, sed non ad se, namque iterum cogitat ad patrem clam de nocte venire, ac dormientem pugione confodere. Parat animum & gladium, solique mulierculæ consilium aperit: quæ ut erat pia, nec Christianæ charitatis immemor, clam illico aufugit, & ad oppidum ad Fiscalium (sic Patris adiutorem nominant) adit, de consilio amentis hominis edocet, Patrem ut moneat, ut periculum vitet impendens. Patefactis itaque insidis, res, ut solet, vagari hominum sermonibus cæpit, quoad vsque ad aures Hispanorum peruenit, quorum custodia diligentia atque præsidio cincta domus est, & Pater liberatus. Quod ubi præsensit perfidus insidiator, odium quod in patrem habebat continere non potuit, quin aliquo modo saltem euomeret. Itaque furore cæcus primū quemque Patris amicū quaerit, quem loco Patris occidat; incidit forte in quendam Patris cupidum hominem, cuius duo filij domi nostræ alebantur, insidiosè aggreditur, & occidit, nullam aliam ob causam, nisi quia Patris erat amicus, & filios apud eum habebat. Comprehenditur tamen homicida Hispanorum consi-

lio, & capitis damnatus ad furcam adducitur; laboratur vehementer à Patre, cuius vitam petierat, ut eum à morte animæ eriperet, quem à morte corporis liberare non posset. Urget hortatu atque consilio, ac persuasione quantum potest, & ceteris: sed tam pertinax in morte, quam pertinax in vita fuit. Et qui medicum oderat, medicinam etiam odit ad extremum usque spiritum, & qui in Spiritum sanctum peccauit, indignus factus est cui peccatum remitteretur tam in hac vita quam in futura.

SUBLATIS de medio istis pestibus hominum, qui Dulacanam Ecclesiã magnopere perturbabatur, creuerunt mirum in modum boni mores, religio, pietas, misericordia, & ceteræ virtutes Christianæ atque officia; duo millia baptizati; decem Ecclesiæ totidem oppidis denuo constitutæ; scholæ puerorum renouatæ, seminarium instauratum, Nosocomium edificatum, congregatio Beatæ Virginis Mariæ erecta, studia pietatis, pænitentia, sacramentorû, mirificè aucta. Quibus rebus magno adiumento fuit Hispanorum militum exemplum, quorum tanta imprimis non solum continentia, sed etiam religio fuit, ut non militaris, sed religiosæ disciplinæ forma esse viderentur; conatus enim nostrorum, sollicitudo, & industria in eo magnopere laborauit, ut Hispani duces & milites intelligerent, indigenarum religionem ex eorum religione pendere, atque oratione, concione, consilio, ab eisdem impetratum est, ut ad instaurationem renascentis ecclesiæ, in exemplum vitæ & morum diligenter incumberent. Videres illos in nosocomio ministrare, sordes abluere, lectulos sternere, corpora curare, ægrotos consolari, defuncto-

sanctorum corpora efferre, humeris gestare, manu sepelire, & cætera misericordiæ officia studiofissime præstare.

MILITVM itaque præsidium magno pietati præsidio fuit, vt non minus virtutibus Christianis, quam virtutibus bellicis excelluerint. Quare vt Seminarium, & Annunciata felicioribus auspicijs instauraretur, exemplo ipsi præcurrunt; namque seminarium Sancti Iosephi bellorum turbine dissipatum, & disturbatum, ipso die Sancti Iosephi denuo collectum est, præeunte confessione generali, ac sacra communione, non solum pueros, sed etiam militum & Ducis Alphonsi Pedraçæ. Congregatio etiam Beatæ Virginis Mariæ consecuta ferè est eo tempore, quo ad ipsam Romanam aggregata est. Et nobilissimus quisque ex Hispanis, atque Indis in eam admissi,

Vxor cuiusdam ex congregatis, pia quidem & honesta, torquebatur pariendi difficultate triduo ipso sine intermissione, sine viribus, sine spe; accersitur in extremo panè spiritu Sacerdos, reficitur primum sacramentis, deinde Beatæ Virginis patronæ suæ deuotione confirmatur, Sanctorum reliquiæ applicantur; parit illico, fœtus propè mortuus baptizatur, conualescit protinus, ac Beatam Virginem non solum gratiæ matrem, sed etiam vitæ patronam agnoscit, & prædicat. In hac congregatione cum omnes cuiusvis conditionis homines sub Beatæ Virginis patrocinio, fide & religione præstant, tum maxime Indorum pueri nostri seminarij alumni omnibus virtutum studijs, atque officijs eminent.

CROCODILI morfu atque vnguibus fuerat laceratus quidam Indus, vt sæpe contingit in tan-

ta

ta crocodilorum multitudines res ad filiū, qui in nostro seminario instituitur renunciatur: quid filius vere Christianus: mox vt audiuit; ad s̄ctissimi sacramenti pr̄sentiam procurrit, remediū postulat, & Christo patri patrem commendat, nec inde discedit, quoad voluntatem suam cum Dei voluntate conformat. Non dissimile est, quod extra domum domesticus fecit alumnus (est autem is surdus simul & mutus) nam cum ad matrem filius adijisset, matremque & fratres die veneris carne vescentes offendisset, offensus rei indignitate resiliit, & vix limen attigit, cum celeriter recurrit ad nostros, & quod verbis non potest, signis tamen exponit, qui tale facinus die veneris comitterent, acerbius esse puniendos, vt peccati p̄nas corporibus potius luerent, quam animis. Ne matri quidem parcendum pius filius putauit, fuitque tam piē crudelis in suos, quā solent esse alij crudeliter pij; nam ita se Spiritus sanctus communicauit huic surdo, vt ab eo, cui ille signis confitetur, confitetur autem octauo quoque die, sepe audierim, nihil minus se dubitare quā de fide Raymundi (sic enim appellatur) & si qua coniectura capi potest de Christianitate hominis in hac vita, nihil ipsi esse Christianitate Raymundi exploratius. Orat, in genua procumbit, manus iungit, pectus tundit, oculos in imagine figit, missarū sacrificijs interest, sacramenta quā piissime recipit, corpus ieiunio ac flagello castigat, & cetera Christianorum officia peragit: & quod prodigij simile est, surdus audit, mutus loquitur. Etenim Pater Raymundus de Prado insignis charitatis vir, qui superiori anno mortuus est, illū surdum erudiendum, ac baptizandum suscepit, surdum

dum catechizat, & docet sine verbis, non iam lingua, sed digitorum articulis, indice, gestu, signis, & toto corporis motu, ac multo magis mentis & desiderij conatu. Mira catechizandi ratio, vbi nec magister loquitur, nec discipulus audit; quod si vterque loquitur & audit, Magister sine lingua loquitur, discipulus sine auribus audit; manu loquitur magister, oculis audit discipulus; mutus loquitur magister, surdus audit discipulus; impressa tamen tam alte in animo elinguis doctrina est, vt nullus iam locus dubitandi doctoribus relinquatur, possitne surdus adultus signis edoceri sufficienter ad baptismum: hanc enim difficultatem reipsa Patris Raymundi de Prado charitas dissoluit. Omnino enim hic surdus ita ostendit operibus fidem suam, vt oculis ipsis cerni possit, quod B. Iacobus in homine Christiano potissimum desiderabat: hanc autem fidem, quam signis surdus accepit, signisque ostendit, signo etiam mirabili Deus reuocasse videtur; quia cum prope ripam forte esset, atque ingenti magnitudine crocodilus inuaderet, eumque fugientem persequeretur, ac iam iam pæne cursu consequeretur, ad arborem proximam vir surdus tentauit ascendere: sed quod neque in pedum velocitate, neque in arboris ramis inuenit, inuenit certe in Crucis perfugio; namque vt signo se Crucis armavit, crocodilus aufugit eadem celeritate qua venerat, nec mirum si corporis salutem in Cruce reperit, qui animi salutem in eadem Cruce repererat.

Est autem in hoc surdo cognoscendi signa sensus acerrimus, atque in eodem muto faciendi signa summa solertia; quidquid vult signis exprimit, quidquid volumus signis percipit; ita nescias

VTUUM

utrum sit surdus attentior, an mutus eloquentior, est enim surdorum concionator eloquentissimus; nam ut ad nullam rem aliam utilis fuisset hic mutus, magnæ certe utilitati fuit surdis, quorum in his insulis magnus est numerus, quare ex omnibus undique locis conquisiti adducuntur ad inauditam orationem, & domi nostræ aluntur fere decem, quos ipse erudit imaginibus propositis, & Christianam omnem doctrinam signis dilucide ponit ante oculos, ac sola manu & corpore docet, mouet, delectat, suadet, amplificat, argumentatur, exclamat, vociferatur; vidi illum ego aliquando ad candelam ita discipulos docentem, cū magna admiratione vidi sine strepitu loquentem, sed non sine luce lucem ipsam oculis animi, per oculos corporis transmittentem, ut de eius fide ac charitate dubitare vix possis, quæ tot se rebus ostendat & prodat.

SED ut redeam ad ceteros alumnos seminarij nostri, hoc vniuersè dici potest verissime de pauperis Indorum: tantum ipsos ingenio ac disciplina capere posse, quantum doceas, totamque huius gentis institutionem, progressionem, perfectionem, ex diligentia & industria pendere doctoris sunt namque, si sis ignauus, ignaui; si segnis, segnes; si frigidus, frigidi; & quod peius est, si malus, pessimi; contra vero si studiosus, studiosi; si pius, pii; si feruidus, feruidi; ita te nimirum exime vel in bonum, vel in malum subsequenter. Quis crederet Bisayarū genus, natura desidiosum atque iners, tantum posse studio, ac zelo, & ardore ministri, Charitatis igne calefcere, ut cum nonnullis fortasse religiosiis hominibus possint de virtutum perfectione contendere? Sunt profecto non.

nonnulli in seminario pueri, qui (præter communia pietatis officia, confessionem, communionem Rosaria, præces) ieiunant, cædunt se verberibus. cilicij se pungunt, die ac nocte domi, forisque iaculatorijs orationibus animum fouent. In itineribus autem non magis pedibus corporis, quam gressibus animi procedunt, quippe contendunt inter se quisnam, vel nomen IESV, vel nomen MARIÆ, vno spiritu sapius pronuciare possit; atque in hunc modum dum agunt, dum ludunt, & in negotio otium, & in otio negotium quærunt, accommodatè tamen & conuenienter ad ætatem.

PRIDIE eius diei quo natus est Christus Dominus: præsentate patre Francisco Vincentio eorum præfecto, inter se piè ac studiose conferunt quid quisque donaturus sit puero nascenti; mirum præfecto fuit, quomodo ex ore infantium & lactentium, perfecern laudem suam Deus: namque alius offert præsepis loco cor, animam, corpus; alius pro pannis, cogitationes, desideria, memoriam; alius pro paleis, oculos, aures, sensus; alius linguam atque opera; alius suum aurum; alius suam vestem; alij denique coronas, rosas, lilia, hyacinthos; alij ieiunia, flagella, confessionem, communionem, alij; denique alia; atque adeo hæc piè atque ardentè, vt quemadmodum scribit quidam frater, qui aderat, faces quasdam charitatis admouere pectoribus frigidis videantur. Sed quid non discant, & faciant prouocati exemplo Bisayæ: constat Bisayarum genus tam alienum ab alienis, quam propinquum propinquis; nouit suos quisque parentes, filios, fratres, affines, præterea neminem, præsertim si pauper

pauper, si ægrotus, si seruus, si humilis conditionis sit, nihil est abiectius, nihil est horribilius. Quid ergo consilij, quid remedij adhibeatur, ut pauperes ament, & venerentur? Singulis dominicis palam affante populo, Pater vnus è nostris quinque pauperes ex sordidioribus, senes interdum pannis annisque obsitos, lepræ etiam fœtore horribiles ad templum vocat, pedes lauat, osculatur, neque solum pedes, sed etiam vulnera: cibo refectos, & eleemosyna subleuatos domum alacres remittit. Quid vero faciunt spectatores? continuo similem operam similiter nauant pauperibus, & certim humilibus officijs prosequuntur: maiores vique vires ad persuadendum habet exemplum, quàm oratio; quippe quod dixeris audiunt, quod autem feceris faciunt.

RESISTEBAT quidam Deo vocanti, & ad pœnitentiam suorum peccatorum trahenti, atque adeo flagitia flagitijs cumulabat, & tamen accedere non verebatur impurus ad puritatem, peccator ad eucharistiam: vix igitur ore hostiam accepit, cum subito corporis dolore corripitur, angitur miser, neque vitam mortuus capere potest, aut sustinere, euomit igitur sanctissimum sacramentum in sterquilinio, mauult nimirum Christus in sterquilinio potius iacere, quam in ore ac pectore peccatorum, quo nullum fœdus sterquilinium est. Hoc admonitu peccator nihilo factus est melior, sed iterum alio tempore in eodem peccatorum fœtore, quasi sus volutata inuolutabro luti, vult ore suo sacratissimum Christi corpus accipere, atque iterum acerbissimum sensit dolorem, namque vt sacrum panem accepit, quasi flammam accepisset, sic vri cœpit acri dolore faucium. Sentit ille

ille plane correctorem, sed non correctionem quia iterum atque iterum accessit ad panem vitæ mortuus.

CONTIGIT igitur aliquando, cum sacram communionem hic miser acciperet, vt labia dolerent, nec tamen dolet animus. Contigit iterum vt subito os marcesceret, ita vt ipsimet amici notarent, nec tamen respicit; sed quo importunior est contumacia peccatoris, eo opportunior videtur misericordia Saluatoris: pergit igitur Dominus perurgere renitentem, ac reluctantem hominem, quoad vsque trahat ad se, itaque communicantem ipsum in eisdem peccatorū criminibus, perterritum tandem quorundam obiectu monstrorum, namque muscæ atque culices pugnant pro Deo, contra audacem hominem, inuadunt vndique, atque in os turpissimum inuolant, in oculos irrumpunt, in aures irruunt, tamdiu, quoad firmissime constituit flagitiorum suorū pœnitentiam salutarem, atque ab eo die quo cessauit culpa, cessauit & terror.

MISSIO CARAGANA.

VENERANT Caragani, nostri quondam amici, cum Mindanaënsibus in illa miserabili calamitate superioris anni, de qua sepe diximus, & capta magna præda, læti domum triumphantesque redierant. Nocuerat res exempli contagione permultis, & vix iam erat aliquis paulo remotior, & audacior, qui non sollicitaret Hispanorum amicos, quoties luberet, ad arma capienda. Iudicatur

cat

catur ab Audientia Regali, ac Philippinarum Gubernatore eorum hominum spiritus & superbiam bello esse comprimendam, fit apparatus bellicus vt in tali re per magnus, Hispani multi, indigena multi, commeatus multus comparantur cum pluribus nauigijs, & triremibus duabus. Res erat eiusmodi vt in manu victoria esse putaretur, & certè si ad manus, & non ad pedes reuocaretur, certa & sine controuersia videbatur. Sed veniunt Caragam nostri, & vix inueniunt, quibuscum pugnent, præter arbores & truncos. Quippe audito Hispanorum aduentu, fuga se, & tua surripuerant. Non successit res humano quidem consilio, sed successit certe diuino. Nam præter magnum fructum spiritualem, quem Pater Petrus Martines in ea excursionem collegit, sanandis animis, curandis ægrotis, confessionibus audiendis, amicitijs conciliandis, concionibus habendis, vitijs expellendis; quædam muliercula Caragana, quæ forte fortuna capta fuit, in infidelitate nata, ac nutrita, atque inueterata, sed tamen à Deo vt apparet prædestinata, vt primum huc adducta esset, in morbum incidit: quidam è nostris, vt eius animæ salutem curet, eo tempore vocatur, venit ad eam Pater sed vix aliquid persuasurum sperat, quia & Caragana, & Infidelis, & captiua (expertus autem erat genus hoc esse durissimum) venit tamen ad eam Pater, quærit vtrumne baptizari vellet? velle se, præter spem, Deo afflata respondit; docetur, baptizatur, moritur.

RESIDENTIA
CARIGARÆ ET MISSIO
OGMVC.

RESIDENTIA Carigaræ terrarum tractu, locorum disfunctione, populorum multitudine, insularum & missionum varietate latissimè patet: Tredecim etenim populos habet, longe inter se disinctos, in quibus præter innumerabile turbam gentilium, septies mille sexcenti Christiani numerantur, & crescit adhuc quotidie numerus credentium, nam in missionibus solum inueniuntur receter baptizati mille octingenti quinquaginta, præter pueros fidelium, qui in veteribus populis baptismum de more suscipiunt. Quatuor tantum habet Sacerdotes, quæ amplius decem desiderabat.

FACTÆ sunt excursions multæ (præter quotidianas missiones Ogmuc, Baibai, Canamucam, Porum) in loca etiam longinquiora, insulasque remotiores, Cabaliam, Hinunaiam, Sogor, Pannaon, Imasam: ex his qui propinquiore sunt Christianorum populis, domicilioque Maistro- rum, propinquiore etiam sunt Christianitati. Quare ex his proximis vix moritur aliquis sine baptismo, quia etiam cum abest Pater substituitur aliquis ex peritioribus (qui fere sunt ij, qui domi nostræ habitarunt, & de hoc officio satis edocti sunt) quorum opera extremæ morientium necessitati succurrat. Et certe mirabilis visa est Baptismi virtus (quisquis ille sit qui baptizat) vt aliquando quod per sensum operatur in animo, per a-

nimum etiam operatur in sensu.

SENEM hoc modo puer baptizauit iam prope expirantem: baptizauit, & totum hominem sanauit, nam vtramque vitam & salutem dedit, animo scilicet & corpori. Quare postea cum Sacerdos eo venisset, senex incredibili lætitia, atque hilaritate plenus, dicebat, Baptismus profecto me sanauit: baptismus me mihi restituit. Et quidem ipsamet sermonis & vultus hilaritas, effectum Spiritus sancti planè prodebat. Quamobrem ab baptismi desiderium excitantur alij, qui similes successus vident.

CARAGAM cum militibus mittebatur quidam nondū Christianus; At ille, Non ibo, inquit, nisi prius amicus Dei fiam, & sacri fontis baptismum recipiam. Quid enim? inermis eam? quid si in bello cecidero? quo ibo? ita prius baptismum, deinde iter suscepit, quasi antea non tam mortem corporis, quam animi reformidaret. Alius etiam ex primarijs Indorum cū patre agebat diligenter, vt seruus vernaculus sacra lustraretur aqua, cum diceret, Celeriter Pater, celeriter: Neque enim oportet, vt domus mea diutius sit domicilium diaboli: infidelem nimirum hominem demonis domicilium, vt erat, appellabat. Alius etiam qui interuallis temporum sapiebat, & desipiebat incertis: Ne, inquit, res tanta in discrimen adducatur, nunc cum sapio, sapere omnino volo, atque in posterū in hoc momento providere: baptiza me Pater, nescio enim an aliū habiturus sim resipiscendi momentum;

QVIDAM dux populi Crucem affabre elaboratam & pulchram, ante domum suam collocare constituit, si patris concessu liceret: quod enim celum

telum, inquit, est Cruce acrius? quæ arma melio-
ra? quod præsidium ad custodiam salutaris: ô fa-
ctû voxque digna Christiano! sed illud maius: nam
qui Crucem inanimem amavit, Crucem viuam
non neglexit. Procul ab oppido aberat paupercu-
la mulier diuturno morbo laborans, torius cor-
poris sanie, ac fœtore vehementer horribilis, vl-
ceribus, & vermibus referta: at pius homo occa-
sionem Crucis gestandæ nactus, eam non præter-
misit, sed humeris portat horribile, piû tamen,
onus ad templum, vt viuificaretur sacratissimis
Ecclesiæ sacramentis.

SERVVS quidam miseris, ærumnisque ple-
nus, vt vitæ laqueos effugeret, laqueum mortis
elegit, suspendit se miser ex arbore humili nõ am-
plius triû cubitorum: sed sua grauitatè ramum ar-
boris depressit in terram, ita vt nisi genua flecte-
ret, solum attingeret: quasi arbor ferre non posset
grauitatem peccati, nec peccatoris: ipse autem ge-
nua flexit non Deo, sed diabolo, ac genu flexus
cui vitam deuouerat, mortem deuotus offerebat:
cum toto corporis nisu ad mortem niteretur, vi-
derunt fortè nonnulli ex amicis, accurrunt, ac la-
queum incidunt, & vel inuitum ad vitam reuo-
cant, cecidit corpus exanime, figuram dæmonis
non hominis esse diceres, ita demum diabolus
sibi similes facit. Domû reducitur, vocatur Pater,
medicamenta adhibentur, paululum ad se redijt:
postero die meliuscule habet, vix agnoscebat no-
tos, & quasi stupens hærebat; post octauum deni-
que diem venit ad templum, & meliora medica-
menta recepit, quibus ad sanitatem rediret. Venit
ad me, inquiebat, quidam homo ore turpissimo,
simis naribus, capite obtuso, qui mihi dicebat: ac-

ipe quem collo iniicias, accipe torquem aureum; sic demon, stultis aurum offert, mortem affert.

MISSIO OGMV- CENSIS.

PASCEBAT Pater Christophorus Ximenes oves suas in pascuis amœnitatis; cum inter medios hymnos, ac cœlestis tibiæ ac fistulæ cantus, ecce tibi ab Aquilone furentes leones, quorum horrendo rugitu perstreperunt montes, & loca intima atque maritima contremuerunt. Nuncius namque venit à Baibaianis finitimis oppidis, Mindanaos adesse nostrorum hominum hostes acerrimos: populari, vastare, trucidare: audito nuncio, horror occupat omnia, suæ quique saluti fuga consulit. Discurrunt omnes tanquam oves à lupo dispersæ, per agros, per silvas, per montes; in oppido autem mira solitudo. Sequitur pastor oves suas (quia hostis iam iam instare dicebatur) & vix cum fratre suppellectilem ecclesiasticam auferre potest, auferit tamen eam, atque in occultissimas latebras abstrudit, ne fortè pollui infidelium hominum impudentia tam sacra vasa contingeret. Errant itaque, eaque melior via censeatur, quæ sine via est, ut ne hostis vestigia persequi possit, quare Pater & frater alter ab altero aberrat, dum è periculo eripere uterque conatur, quam maximam potest ecclesiæ sarcinulam. Quid agant alter sine altero, amantissimè inter se socij, in tantis angustijs, quid inquam sine re-cto, sine cibo, sine commoditate, sine vita, sine spe,
sine

sine focio, ingruente iã nocte atque hoste: crescentem fama, & fame: Patri humus est pro lecto, cælum pro lecto, fruticum fructus siluestris pro cibo: pluuia ad radices arborum collecta pro potu, edit tamen & bibit incunde, quid enim esurienti sitientique insuaue?

BI DV VM, triduumue sic transferat, cum Baibaïum Pater cogitat oppidum finitiuum: visa enim fuerat superiori nocte procul incendij flamma permagna, qua putabat Baibaïum à piratis incensum; sed alia maior flamma Patris animum incendebat, vt suos in Christo filios visitaret, & si quid posset opis spiritalis afferret. Eo igitur contendit, sed in medio itinere audit, ex Baibaïanis captos à piratis esse sexaginta, ex Canamitanis nonaginta, multos præterea contrucidatos, hostem abisse, populum mansisse nullum, quippe qui in montibus errantes fugitarant: hæret Pater, atque intimo filiorum dolore, ac luctu tabescit. Porum igitur (erat autem Pori insula non procul, quam certis coniecturis suspicabatur ab hostibus appetitam) tendit bonus Pater, quasi solus ipse posset innumerabilium pæne prædonum irruptioni resistere: sed quid non audeat amor? charitas enim Christi vrgebat eum, & valde sollicitabat de salute eorum, quos Pori in Christo genuerat, quamquam simul sperabat hostem iam ad hostem reuertisse. Ad insulam Pater venit, sed neminem inuenit. Hic miserum spectaculum, hic calamitas, hic vastitas, hic incendium, hic ruina, hic cædes: hic crudelis immanitas, & immanis feritas fuit, hic primum pessimum signum vidit, quod nihil vidit, non templum, non domicilium nostrum, nõ domos indigenarum, ne vnam quidem,

non palmarum arbores, non supellectilem, non nauigium, non pecudes, non homines; immo ne vestigium quidem, præter incendij cineres, quo cuncta omnino conflagrarāt: discedit Pater ab eo loco stuporis & horroris plenus, atque intimos latebrarum recessus, per siluarum montiumque saltus perlustrare cogitat, vtrumne ouem aliquam errantem inueniat, quam vel reducat, vel consoletur, vel quouis modo laborantem adiuuet. Non longe inde recedit, ac montem ingreditur, cum teterrimus recentium cadauerum fætor afflatus annuntiat horrendam stragem, quam oculis continuo viderunt iacentium vbi que mortuorum, & putrescentium. Progreditur vltterius, & inuenit tandem è latibulis exeuntes nonnullos homines non minus mortuos, quam quos præterierat. Imagines mortis esse diceres. Quattuor iam dies erant, cum nihil gustauerant, præter lachrymas, timores, atque ipsammet mortem; exibant igitur è latebris, ac primum quidem timebant, vbi non erat timor, & patrem filij exhorrescebant, pastoremque oues lupum putabant. Sed posteaquam pastor ab agnis est agnitus, ad eius pedes & manus vndique prouolant. Consolabatur Pater filios, qui pariter indigebat etiam ipse consolatione, sed consolabatur tamen & reprimebat fletum, quem reprimere ipse non poterat, & fame pene enectos, imprimis aliquo, vel exiguo, cibo reficiendos curabat, alij accipiunt præ nimia fame, alij respiciunt præ nimio dolore, ô Pater, ait vnus, quanta strages? quanta crudelitas? quanta calamitas? accipe paucis totam miseræ nostræ narrationem.

Nono Kalen. Nouemb. die Dominico mane cum solemus ad templum precandi causa conuenire

uenire, (hunc diem solent obseruare prædones, vt imparatos, & frequentes in templo omnes opprimant) die inquam dominico mane, Caragensis hostis aduenit octodecim nauigijs, & nos panè omnes imparatos offendit: quia etsi tu nos de eius aduentu, atque irruptione in Baibaium certiōres feceras, non tamen tam subito venturum putabamus; vt venit ille, fugimus nos in montes, non tamen omnes effugimus, quia multi domi, multi in itinere intercepti, capti, atque occisi sunt, multi pugnando, multi interficiendo interfecti sunt, multi etiam in abditioribus montium recessibus latentes, ex his latebris extracti, comprehensique sunt, quia totam hanc insulam, quam scis esse perexiguam, circumcinxerunt, & vt fieri solet in venatione ceruorum, ita circumclusos vsquequaque persecuti consumpserunt, centum sexaginta captos quidicimus ex his, qui e manibus prædonum se furripuerunt; numerum eorū, qui interfecti sunt, quis enumeret, ferocitatem hostium, truculentiam barbarorum, atrocitatem debaccantium hominum, quis commemorare possit? infantes pedibus apprehensis, sublimè sublato, ad saxa elidebant, & tenerum caput, cerebrumque spangebant, audaciores ac resistentes iuvenes medios obtruncabant; duo eorum nauigia erant Anthropophagorum, vt fertur, quibus in delicijs erat humana caro. Hi, cum primum hominem interfecerāt, viscera eruebant; iecur sparsō sale, & succo mali citrini expresso, crudum deuorabant, visceribus nimirum hominum vescuntur, qui viscera habent non hominum, sed ferarum.

QVI D plura; cadauera hominum sale condiebant, & refertis dolijs aceruata ferebant, vt filios

fortasse suos suæ feritatis consortes efficerent, quasi non satis fuisset, crudeles fuisse in viuos, crudeliores in mortuos, nisi etiam filios crudelitatem degustare edocerent; ad quos crudelitatis exempla, simul ac pabula deportarent; gens omnino fera, & in captiuos crudelissima, quorum aliquos dijs suis, æquè crudelibus, ira sacrificare auidiuimus. Ligatur ad palum sacrificandus, circumdant viri, feminæ, pueri, acuta arundine pungunt totum corpus, & vsque perfodiunt, quoad cruento mortis genere, cum sanguine vitam effundat. Cum aliquis exprimarijs eius gentis moritur, crudelitas mortui non moritur, quia viuus aliquis captiuus eius cadaueri in sepultura supponitur, vt viuere videatur mortui in viuente crudelitas.

CVM recens aliquod nauigium ponderosius, & tardius in nauigando est, hoc adhibent ad leuandum crudele remedium; substernitur antè captiuus in via, & nauigium super hominis corpus traiecitur, quo & medium corpus in duas partes diuiditur, & nauigium, vt ipsi putant, leue redditur, quasi non posset esse leue, sine criminis grauitate nauigium, Adducunt tecum sacerdotes suorum Deorum, sine quorum consilio & ductu, nihil pæne faciunt; quo tempore, quo die, qua hora exeant, redeantque, ab ijs discitur. Abierunt hinc hodie mane, & secum nostros filios, nostras vxores, nostram suppellectilem, nostrum aurum, nostras vestes abstulerunt, nihilque omnium reliquerunt præter nuditatem, lacrymas, miseriam. Rem patri, vnus ex peritioribus ita narrauit, non continue tamen sed interrupte, præ clamore ac planctu venientiu & lamentantium, alij alias miserias

rias deplorabant, & omnes aliquam. Alius dicebat, vxor mihi crepta est; alius, mihi vxor & filijs; alius, nihil mihi relictum est præter hoc corpus, & hoc nudum; alius, mihi nec corpus quidem, en manus truncata; alius, en pectus vulneratum; alius, en digitus abscissus; alius, en omnia vulnera; alius, aliter de filij, aut vxoris cæde congemebat: in his feminarum clamor, planctus, vlulatus, suam viduitatem, ac oribatam miserrime lamentantium; scindebant capillum, tundebant pectus, lacerabant os, rumpebant aures, & suo sanguine cruentabant; exprimi denique oratione non potest earum doloris, ac potius furoris impatientia.

PATER autem non defuit in extrema filiorum inopia: namque ad Cebuanam urbem properauit, vbi Patre Prouinciali approbante de remedio dupliciter egit, primum vt fugientem prædonem insequerentur Hispani, deinde vt elemosynæ nomine, supellex aliqua à ciuibus, per ciues primarios hostiatim colligeretur; alterum non successit, quia tametsi Hispani sunt insecuti, non tamen assecuti: alterum vero præclare successit, quia vix in ciuitate fuit, qui non liberalissime aliquid dederit. Erat hæc gens tributaria ciuitatis Cebuanæ: quare grata ciuitas benignissime tributum hoc anno dedit ijs, à quibus quot annis tributum exigere solebat. Hanc elemosynam Pater ipse retulit, & sua manu distribuit.

HÆC est Porensis calamitatis historia. Nunc autem consideremus diuinam in eadem calamitate providentiam, vt appareat, ne folium quidem sine ea perire, aut sine ea seruari: nam primum pueri omnes

nes

nes biduo ante internationem à Patre fuerant baptizati magno numero vt tanquam innocentes hostiæ ab hostibus sacrificatæ videantur; vt prius viderent beatitudinem, quam scirent miseriam.

DEINDE Pater Prouincialis, cum paulo ante eam insulam visitasset, patri Ximeno commendauerat, vt eos Christianos salutaribus consilijs instrueret, in dubios, incertosque casus, & de actibus contritionis præcipue doceret: paruit Pater Ximenes, & triduo quadriduoue ante vehementer ad contritionis vsum commouerat; itaque illi (quasi Deus eos saluare vellet) medicamentum prius, quam vulnus accipiunt. Fuit etiam singularis prouidentia Dei, quod Pater Ximenes hoc commune malum euaserit, quia paucis diebus ante hostis aduentum, commorantem Pori Patrem ita cibus præter consuetudinẽ defecit, vt coactus fuerit Porum relinquere; cum vero prædo Porum deuastrabat, Pater rei ignarus Porum venire volebat, sed nescio quis spiritus eum Baibaium abduxit. Postquam autem è medio itinere reuocatus, iterum Porum appetiuit, ipse ad latus insulæ accedebat, hostis autem a latere recedebat, & quod non à tanta multitudine conspiceretur, fuit prope miraculum; sed si Deus pro nobis, quis contra nos? Atque hæc Dei prouidentia quæ patrem Ximenium, eadem etiam patrem Alphonsum Rodericum Carigaræ Rectorem, cum Patre Gabriele Sanchez nobis plane seruauit, quia cum ad insulam Samar nauigaret, eodem temporis puncto, quo pyrata Porum prædabatur, eoque recta passis velis ferretur, nescio quo spiritu afflatus, consilium, nauigationemque reuocauit: quod si perrexisset, in manus hostium incidisset, quia

quia statim in ipso portu cognouit insulæ Po-
rensis miseriam cladem, quare retro, &
vnde profectus fuerat, reuersus est. Nec valde dis-
similiter Pater Franciscus Vincentius, ac frater
Petrus Mendoc, cum ad Residentiã Dulacensem
nauigarent, idem periculum euaserunt;

RESIDENTIA. SAMARENSIS.

LABORATVM est à nostris multum in oppi-
do Tinago, quod residentiæ caput est, & qui-
dem par fuit labori fructus, nam grex quidam non
exiguus comparatus est hominum, qui optimam
partem Mariæ elegerunt, & orationi mentali se
dedunt, & ita sacramenta frequentant, & pie-
tatis studia exercent, vt maiorem vitæ partem
spirituali vitæ consecrassè videãtur. In his femine
nonnullæ excellunt, & suo exemplo alias ad idem
studium inflammant, quamobrem cum in alijs fi-
nitimis oppidis deprehenduntur aliquæ vitiosæ
mulierculæ, viuendi licentia perniciosæ, de consi-
lio nostrorum huc adducuntur, vt dediscant an-
tiquos, & addiscant novos mores. Postquam au-
tem diutius hic moratæ sunt apud honestiores, ad
patriam suam remittuntur tam à se diuersæ, vt vix
agnoscantur à suis: in quibus quædã certè famo-
sa fuit effrenata libidinum libertate, at postquam
in hac schola virtutis aliquot mensibus vixit, ita
mutata est, vt neque antea vlla peior, nec postea
vlla melior in patria sua esse credita sit. Quare cū
oppidum illud a Sacerdote, vt solet, lustraretur,
cumque valde mutatos esse mores illius populi
Pater

Pater

Pater miraretur, quæsissetque tantæ mutationis causam, responsum est, Posteaquam venit ad nos illa (nominabant autem feminam) venit cum illa virtus, venit probitas, venit castitas, venit religio. Itaque exemplo suo eadem facta est medicina, quæ fuerat ante venenum.

PUER quidam prope fuit ut à crocodilo inuadente raperetur, ad orationem confugit, **I**ESU inquit, **I**ESU, & qua celeritate vocauit, eadem celeritate **I**ESU nomen illi succurrit, & feram bestiam auertit. Alius item puer tredecim annorum dum nauigaret, fructum quendam, ut putabatur, venenatum forte comedit; clamant subito socij venenum, venenum, & ille flexis genibus Maria Maria; acrem acerbiter iam sentire coeperat, sed vix dulcissimum Mariæ nomen appellauit, cum omnis amaritudo abscessit. Venit aliquando femina ad domu[m] conuiuij vbi vberius bibebatur, quam par erat: arripuit eam zelus honoris Dei, & irruit in dolia, ante oculos de moræ patriæ proposita, effundensque vinum ait; Hæccine præcepta Patris? hæccine doctrina Christiana? hocceine esse Christianos? aut Christianorum opera facite, aut Christianorum nomina deponite. Mulier profecto Christiana Christum imitari voluit, ille numulariorum effudit æs, hæc temulentorum effudit vinum hoc mulieris, non muliebri; quod sequitur, pueri, non puerile factum fuit.

NECESITAS puerum, qui apud nos alebatur, domum suam adduxit ut auferret nescio quid: accedit procul, quod opus erat poscit à domesticis: præuolat illico mater ad fenestram, ut erat filij desiderio incensa, Ascende, inquit, fili fruemur te: at ille, Noli rogare: descendam potius ad infernum,

fernum, quàm domum tuam ascendam: Quo tandem, inquit illa, fili modo? Quia interea respōdit, dum tu non baptizaris, domus ista domus diaboli est; baptizare tu, & omnes domestici; tunc demum domū Dei ego libenter ascendā. Obstupuit simul & erubuit barbara mater, filij pium opprobrium, atque intus cōpuncta, paulo post ad Sacerdotem, baptismi causa venit, & rem vti gesta fuerat, narrauit: sic bonus filius, dum matrem fugit infidelem, fecit & amauit fidelem.

VENIT adolescens ad conuiuium quorundam hominum, de quibus dicitur, Sederunt manducare & bibere, & surrexerunt ludere: ingurgitarant se plus satis, & dijs suis ludētes sacrificabant, ingreditur noster adolescens imprudens, & imparatus ad paratū venenū: cōedit cum idololatriæ idolothyum, iubetur statim more sacrificantium saltare & ludere, refugit ille, atq; impietatis crimē horret, & quod idolothyum gustasset, stomachatus & fremit, & quasi bonus stomachus malum cibum concoquere non posset, nec Christianus ferre posset idolothyum, torqueri cœpit doloribus torminum acerbissimis: vt si quā culpā, vel ex malitia, vel ex ignoratione contraxisset, subito statim dolore deleretur. Cōsulunt porro idololatræ Deos suos, & quarunt causam tanti doloris; responsum accipiunt, doloris causam esse, quod nollet in communi sacrificantium ludo saltare. Rogāt eum amici, vt vel valerudinis causa, saltare velit; negat etiam atq; etiam fortis adolescens, Doleat corpus inquit, ne doleat animus, dixit, & subito sanatus est, dolorque sublatu.

FEMINAM insanus adolescens deperibat: illa tam constans fuit in resistendo, quam iste pertinax

in

in perfequendo: illa ad fiscalium confugiendū putavit; iste per fiscalium sollicitandā putat; parat illa fugā, parat iste insidias: tentat primo fiscalium precibus, deinde pecunia, postea minis, ubi ne minē quidē timentur, succedant inquit minis manus, & intelligat iste rusticus quomodo mihi obsecundare debeat; tundit igitur turpiter hominis frontem, os, caput, totum corpus, sed nihil impetrat: ira explevit iram suam, qui non poterat explere libidinem. Vide iam supplicium. Vix inde discedit cum in morbum incidit tetrum, fœdum, horribilem, & qui modeste ne nominari quidē possit, ac denique acerrimis corporis doloribus excruciatu, sine confessione moritur. Puer etiā eius libidinum minister, atq; flagitij sollicitator, paulo post à crocodilo voratur. Mulier etiā alia cū gravissime aggraret, & vehementissime affligeretur, percontanti Sacerdoti quē haberet morbum, lætissime respondit; voluntarium: ego enim inquit à Deo poposcī dolorem, habeo quod petiui: quare libētissime sustineo: inusitarum profecto, sed verum molestiarum remedium, vocare atque amare molestias, neque enim amanti potest esse contrarium, quod amori est consentaneum.

VENIT ad templum audiendi gratia quidam homo profligatissimis moribus, de pœnis inferorum Sacerdotem loquentem audiuit, hærent in animo sagittæ, quas à se excutere non potest: volutat ea nocte in mente cogitationes salutis, dormire vtiq; sollicitudo non patitur; denique descendit in infernum viuens, ne descenderet moriens, ac tantopere culpas gemit, quantopere pœnas illas pertimescit. Postero die lacrymis plenus & dolore, ad fontes sacramentorum, tanquam
ceruus

ceruus sagitta percussus cucurrit, atque inferni dolores inferni timore confixus euasit, hunc timor ad charitatem reduxit, cum qui sequitur idem timor ad fidem adduxit.

BAPTISMVM desiderabat infidelis Datus (nobiles ac primarios Gens hæc Datus appellat) ac baptismum desiderabat, non baptismi gratiam: quia cum plurimum æris alieni haberet, reddere dominis recusabat, quare idētidem à Patre de officio admonebatur, sed nihil permouebatur. Absente Sacerdote Deus adducit hominem ad mortem, ut adducat ad vitam, quia cum prope esset ut moreretur, ecce tibi vocat Patris vicarium Fiscalium: velle se tandem quæ deberet restituere, propterea quod inferorum cruciatus maximo-pere pertinesceret, ac proinde nolle se sine baptismo decedere. Abluitur aqua salutari, ablutus moritur. Ita quedum spes est viræ longioris, præfert pecuniã baptismum, cum timor est mortis, præfert baptismum pecuniæ: sed qui videt hic misericordiam Dei, etiam in extremo articulo miserentis, timeat iustitiam eiusdem in ipsamet morte punientis.

MONVERAT Sacerdos è nostris etiam atque etiam concubinarium, atque eius concubinam: viasque omnes tentauerat, ut alterum ab altera, vel precibus, vel timore diuelleret: sed nihil impetrauerat. Itaque bonarum contemptores admonitionum, grauis admodum secuta est ultio. Nam leuissima inter eos exortâ contentione, furor amoris in furorem iræ conuersus exarsit, vsque adeo, ut in amicam cæcus irruerit, & exiguo cultello perfoderit. Illâ mortuâ, infelix amator rediuiui amoris oestro percitus, sese eodem cultello, quo

quo

quo illam occiderat, occidit. Ita ambos pariter mors sustulit, alterum amore, alteram ira, utrumque infano furore; ecce aliud, sed felicioris exitus.

MAGICARVM artium inanis cupiditas incenderat adolescentem, alioqui ingenio, diuitijs, nobilitate florentem quem videndi dæmonis desiderium tenebat; inuenit tandem adolescens magum quendam, qui certis circulationibus, ac verborum deliramentis dæmones euocabat, & quoties volebat, familiarissime alloquebatur. Rogat eum iuuenis, vt se illam scientiam doceat, facit iste (vt est ad malum procliuis) libentissime. Coram adolescente verba sua profert, circulos facit, lineas ducit, & cetera ritè perficit, quibus rebus apparere dæmones solebant, sed nihil proficit. Rem admiratus homo, querit ex dæmone causam, cur non appareat vocatus. Respondet imaginem (erat autem Imago B. V. MARIÆ) esse causam, tum demum aperuit oculos adolescens, & suum flagitium detestatur, & magum artemque magicam, ac dæmones toto conatu execratur, & B. Virginis misericordiam implorat, cuius potentiam sit expertus.

BISAYA quadam quæ Maria dicebatur, ceteroqui non mala, sed linguæ tamen procacitate effrenatior, reliquam vitam blasphemijs & maledictis inquinabat. Quadam igitur nocte per quietem, quadam honestissima ac pulcherrima matrona, veste bombicina, aureo capillo, ore diuino, nempe Beata Virgo Maria, Mariam Bisayam vocat nominatim, & suauiter ac blande sic reprehendit. Quare filia sic sermone prolaberis? cur te, quæ consecrata Deo es, execraris? quæ Deus benedixit, cur maledicis? depone, depone maledicendi,

di, atque execrandi consuetudinem, quæ tibi tantopere nocet: Patrum spiritualium accipe consilia, monitus, hortatus. Accepit filia magnæ matris præcepta, quibus etiam Patrum nostrorum consilia, ut iubebatur adiunxit, & crescit quotidie (maledicendi consuetudine sublata) non solum illa, sed exempli etiam eius imitatione quam plurimi.

ALIA mulier Bisaya, cum vehentissimo corporis dolore cruciaretur, neque vllum humanum medicamentum prodesse videretur, confugit ad diuinum: aquam benedictam è templo, atque imaginem Beatæ Virginis Mariæ afferri sibi iussit: aqua aspergitur, imago dolenti applicatur; & de repente fugit dolor, adueniente matre lætitia; idem enim fuit Imaginis accessus, & doloris recessus. Reformidant quippe omnia mala Dominam bonorum: sed multo magis princeps malorum diabolus eam reformidat. Mulierem Samaritensem inimicus dæmon occupauerat, ille autem erat mutus, & varijs miseram vexabat modis. Vocatur Pater ut medicamentum aliquod spirituale adhiberet contra spiritum nequitia, armat se primum oratione, & quia se infirmum aduersus fortem armatum, qui arcem illam occupabat, sentiebat: vim maiorem adhibendam putauit. Crucem igitur reliquiarum (in qua erat velum Beatæ Mariæ Virginis, & pallium Beati Iosephi, & denique os Beati Patris Nostri Ignatii) super mulierem applicauit, & continuo cessauit agitatio, & conqueuit motus, & solutum est vinculum linguæ, & dixit IESVS.